

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Кафедра публічного та приватного права

ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОГО ТА ПОЗАСУДОВОГО
ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
до семінарських (практичних) занять
для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
спеціальності 081 «Право»

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
публічного та приватного права
Протокол № 6 від 6 червня 2023 р.

ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОГО ТА ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ. Методичні вказівки до семінарських (практичних) занять для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 081 «Право» / Укл.: Апанасенко К.І. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2023. 63 с.

Укладач:

АПАНАСЕНКО КАТЕРИНА ІВАНІВНА, доцент кафедри публічного та приватного права, доктор юридичних наук, доцент

Рецензент:

ЛИТВИНЕНКО ВАЛЕНТИНА МИКОЛАЇВНА, завідувачка кафедри публічного та приватного права, кандидат юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
1 ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОГО ТА ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ»	7
1.1 Тематичний план навчальної дисципліни «Тенденції судового та позасудового вирішення правових спорів».....	7
1.2 Структура навчальної дисципліни	11
1.3 Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Тенденції судового та позасудового вирішення правових спорів»	11
2 ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	14
Семінарське заняття 1: Верховенство права як принцип правової системи ...	14
Семінарське заняття 2: Втілення засад верховенства права в контексті права на справедливий суд: окремі аспекти	19
Семінарське заняття 3: Основні засади (принципи) цивільного, господарського та адміністративного судочинства.....	23
Семінарське заняття 4: Поняття альтернативних способів вирішення правових спорів. Медіація як спосіб врегулювання спорів	35
Семінарське заняття 5: Третейське судочинство	40
Семінарське заняття 6: Міжнародний комерційний арбітраж. Особливості вирішення колективних трудових спорів.....	48
Семінарське заняття 7: Актуальні питання судового доказування. Окремі проблеми процесуального права.....	54
3 ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ	61

ПЕРЕДМОВА

Згідно зі Стандартом вищої освіти зі спеціальності 081 Право для другого (магістерського) рівня вищої освіти об'єктом вивчення виступає право як соціальне явище та особливості його застосування, що ґрунтуються на правових цінностях та принципах, в основі яких покладені людська гідність та верховенство права. Серед іншого, здобувачі вищої освіти мають набути здатності застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, застосовувати знання та розуміння основних засад (принципів) та процедур судочинства в Україні, застосовувати медіацію та інші правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів. Сприяття набуттю таких знань і умінь має курс дисципліни «Тенденції судового та позасудового вирішення правових спорів».

Мета навчальної дисципліни – ознайомлення студентів з актуальними питаннями розвитку судової системи захисту прав та охоронюваних законом інтересів і правовими інструментами альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів, набуття вмінь розв'язувати складні задачі та проблеми у сфері правозастосування, зокрема, послуговуючись поглибленими знаннями про принцип верховенства права як основоположний принцип правової системи України, про принципи судочинства в Україні.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

1) поглиблене засвоєння знань про принцип верховенства права як фундаментальний принцип правової системи України, його нормативне закріплення в документах Ради Європи і Венеційської Комісії, а також у практиці Європейського Суду з прав людини; набуття вмінь застосовувати принцип верховенства права для розв'язання складних задач і проблем;

2) поглиблене опанування основних засад (принципів) та процедур судочинства в Україні, набуття вмінь застосовувати ці знання при вирішенні юридичних завдань;

3) отримання студентами знань про медіацію та інші поширені правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів (третейське судочинство, міжнародний комерційний арбітраж, особливості вирішення колективних трудових спорів), набуття вмінь застосовувати їх на практиці;

4) вивчення актуальних проблем судового доказування за процесуальним законодавством України;

5) ознайомлення студентів із актуальними проблемами процесуальних галузей права (захист у суді прав невизначеного кола осіб, проблема групових позовів та ін.),

а також досягнення таких програмних результатів навчання, як набуття умінь:

обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи (РН6);

мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування (РН 15);

інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності (PH17).

Засвоєння теоретичних знань та набуття умінь з дисципліни здійснюється значною мірою під час підготовки й проведення семінарських (практичних) занять. Пропоновані в методичних вказівках завдання й задачі націлені на те, щоби студент навчився обґрунтовувати власну правову позицію згідно з чинним законодавством, керуючись принципом верховенства права та враховуючи актуальну судову практику, обирати правильні аргументи та переконливі контраргументи, оптимальний і релевантний позасудовий спосіб вирішення правового спору та застосовувати його на практиці, набув практичні навички розв'язання проблем процесуального характеру, які виникають у різних суб'єктів правозастосування.

При вивченні курсу студенти поглиблюють навички застосування норм процесуального права, уміння вирішувати складні практичні ситуації процесуально-правового характеру, робити власні обґрунтовані судження з приводу шляхів вирішення такого роду проблем (зокрема, послуговуючись достатньо глибоким розумінням принципу верховенства права та практикою його застосування Європейським судом з прав людини). Для досягнення завдань курсу ЗВО пропонується скласти окремі процесуальні документи, підготувати модельне засідання з вирішення спору в позасудовому порядку.

З огляду на значимість правових позицій Верховного Суду та позицій ЄСПЛ для актуальної практики правозастосування в Україні, у методичних вказівках пропонується великий перелік тем для аналізу судової практики, насамперед, пов'язаної із застосуванням норм процесуального права (цивільного процесуального, адміністративного процесуального та господарського процесуального права). Низка джерел отримання відповідної інформації наводиться в методичних вказівках далі.

За кожною темою в методичних вказівках наведено перелік основних теоретичних питань, запропоновано теми для написання рефератів та підбірок матеріалів (оглядів) судової практики, сформульовані задачі й практичні завдання. Важливо підкреслити, що протягом семестру студент може підготувати *не більше трьох рефератів*, які відповідають встановленим вимогам. Вимоги до рефератів та інших форм індивідуальної дослідної роботи студента наводяться в Методичних вказівках до самостійної роботи та виконання індивідуальної навчально-дослідної роботи з дисципліни.

Студенти можуть готувати виступи на наукових заходах (тези доповідей), писати статті за темами рефератів, а також за узгодженими з викладачем темами. Також у методичних рекомендаціях викладено перелік контрольних питань для перевірки знань студентів з дисципліни.

Для підготовки до семінарських (практичних) занять за кожною темою студентам запропоновано перелік законодавчих актів, міжнародних правових документів, оглядів судової практики Верховного Суду, рекомендовано навчальну й наукову літературу.

Для підготовки до семінарських занять здобувачам вищої освіти слід користуватися такими загальнодоступними професійними базами даних, як:

- Єдиний державний реєстр судових рішень (www.reyestr.court.gov.ua);
- База правових позицій Верховного Суду (<https://lpd.court.gov.ua/?key=0sicsyf9jx1p&page=1>);
- Офіційний сайт ВС (<https://supreme.court.gov.ua/>);
- ресурс «Міжнародні стандарти судочинства» (огляди практики ЄСПЛ, огляди рішень ЄСПЛ, звіти ЄСПЛ)» (https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/mign_standart/);
- платформа електронного навчання у сфері прав людини HELP (<https://help.elearning.ext.coe.int/>);
- Матеріали конференцій, презентації, інфографіки Верховного Суду (<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pokazniki-diyalnosti/konferencii/>);
- Система «Прецедент» (<https://precedent.ua/>);
- Система Pravosud (<https://pravosud.com.ua/>);
- Система ZakonOnline (<https://zakononline.com.ua/>);
- Опендатабот (<https://opendatabot.ua/>);
- Центр дослідження судової практики (<https://www.facebook.com/cdoslidzenna/>);
- Офіційні сайти судових установ;
- Пошуково-аналітичний портал “Суд на долоні” (<https://conp.com.ua/>);
- Офіційний telegram-канал ВС (t.me/supremecourtua);
- сайт Вищої школи адвокатури (<https://www.hsa.org.ua/>);
- сайт Національної школи суддів України (<http://nsj.gov.ua/ua/science/prints/890/>);
- тематичні фейсбук-групи («Судова практика», «Позиції вищих судів України» тощо).

Розміщені на вказаних інформаційних ресурсах матеріали (зокрема, судові рішення, презентації суддів ВС) можуть виступати важливим джерелом інформації для формування підбірок судової практики, написання рефератів, тез доповідей і статей.

1 ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ТЕНДЕНЦІЇ СУДОВОГО ТА ПОЗАСУДОВОГО ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ СПОРІВ»

1.1 Тематичний план навчальної дисципліни «Тенденції судового та позасудового вирішення правових спорів»

Змістовий модуль 1. Принцип верховенства права як основоположний принцип правової системи України. Основні засади судочинства та їх застосування

Тема 1. Верховенство права як принцип правової системи

Історичні витоки принципу верховенства права. Розвиток концепції верховенства права у ХХ столітті. Діяльність Міжнародної комісії юристів як важливий етап формування сучасної концепції верховенства права.

Принцип верховенства права і Рада Європи. Принцип верховенства права в рішеннях Європейського Суду з прав людини. Розуміння верховенства права Венеційською комісією.

Основні концепції та складові верховенства права в його сучасній інтерпретації.

Взаємозв'язок між поняттями «верховенство права» і «права людини».

Дискреційні повноваження органів влади: поняття, зміст. Рекомендація Комітету Міністрів РЄ щодо захисту особи стосовно актів адміністративних органів. Рекомендація Комітету Міністрів РЄ «Про належне управління» від 20.06.2007. Рекомендація відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя № R (81)7, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи.

Правозастосовча й правотворча діяльність Верховного Суду і принцип верховенства права.

Тема 2. Втілення засад верховенства права в контексті права на справедливий суд: окремі аспекти

Загальні положення про право на справедливий суд за статтею 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Спир про «цивільні права й обов'язки» та «кримінальне обвинувачення» у розумінні Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Поняття суду, створеного відповідно до закону, незалежного і безстороннього суду. Суб'єктивний та об'єктивний критерії безсторонності суду.

Доступ до суду як елемент верховенства права у світлі практики ЄСПЛ. Принцип юридичної визначеності (*res judicata*), остаточність та виконання судового рішення. Обґрунтованість судових рішень: тлумачення ЄСПЛ.

Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи. Концепція належного урядування у практиці ЄСПЛ.

Тема 3. Основні засади (принципи) цивільного, господарського та адміністративного судочинства

Класифікація принципів судочинства (процесуального права). Загальноправові принципи судочинства. Міжнародно-правові принципи діяльності судових органів. Чинники, що визначають якість судових рішень, згідно з Висновком №11 (2008) Консультативної ради європейських суддів щодо якості судових рішень.

Міжгалузеві принципи судочинства. Специфіка принципу змагальності сторін у чинних процесуальних кодексах України. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі як специфічний принцип адміністративного судочинства.

Принцип рівності учасників судового процесу перед законом і судом. Участь прокурора в цивільному/ господарському/ адміністративному процесі і принцип рівності сторін. Відкритість процесу та публічність проголошення рішення суду.

Принцип розумності строків розгляду справи судом. Рекомендації Комітету міністрів ради Європи CM/Res (2010)3 щодо ефективних засобів правового захисту проти надмірної тривалості судового провадження.

Принцип пропорційності. Неприпустимість зловживання процесуальними правами. Обов'язковість судового рішення. Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Поняття усталеної судової практики. Функції касації в сучасній судовій системі.

Принцип судочинства «*iura novit curia*». Заборона суперечливої поведінки в суді (процесуальний естопель).

Рекомендація CM/Res (2012) 11 Ради Європи «Про роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції». Роль прокурора поза сферою кримінального права в практиці ЄСПЛ.

Принципи кримінального судочинства та права обвинуваченого (підозрюваного, підсудного) у світлі практики ЄСПЛ: презумпція невинуватості, право на захист, інформування про обвинувачення, право на допит свідків, право зберігати мовчання та не свідчити проти себе, принцип рівності, принцип змагальності.

Змістовий модуль 2. Правові інструменти альтернативного позасудового розгляду та вирішення правових спорів

Тема 4. Поняття альтернативних способів вирішення правових спорів. Медіація як АВС

Поняття правового конфлікту/ спору. Поняття й передумови становлення системи альтернативних способів вирішення спорів (далі – АВС).

Поняття й ознаки АВС. Альтернативні способи вирішення спорів в аспекті заходів щодо полегшення доступу до правосуддя.

Принципи та види альтернативних способів вирішення спорів. Основні (традиційні) та гібридні способи АВС. Поняття й правова природа медіації.

Принципи медіації. Права й обов'язки сторін медіації та медіатора. Види медіації. Моделі медіації.

Регулювання медіації в Європейському Союзі. Регламент (ЄС) №524/2013 про вирішення спорів онлайн. Медіація у сфері міжнародної комерційної діяльності. Конвенція ООН «Про міжнародні угоди про врегулювання спорів за результатами медіації» (Сингапурська Конвенція щодо медіації).

Відновне правосуддя в кримінальному процесі: загальні положення. Медіація в кримінальному судочинстві в Україні: актуальний стан.

Присудова медіація за чинним процесуальним законодавством України. Медіація в сімейних правовідносинах: досвід України.

Тема 5. Третейське судочинство

Третейський розгляд спорів сторін у сфері цивільних і господарських правовідносин як вид недержавної юрисдикційної діяльності. Завдання й правова природа третейського розгляду спорів і третейських судів. Процесуальна, договірна, змішана, автономна теорія арбітражу. Переваги третейського розгляду цивільно-правових спорів. Історія третейського судочинства.

Юрисдикція третейських судів. Види, порядок утворення третейських судів. Третейська угода: поняття, зміст, види, форма. Принципи та стадії третейського судочинства. Докази в третейському судочинстві. Види рішень третейських судів.

Оскарження рішення третейського суду. Видача наказу на примусове виконання рішення третейського суду.

Постійно діючі третейські суди в Україні. Регламент МКАС при Торгово-промисловій палаті України.

Тема 6. Міжнародний комерційний арбітраж. Особливості вирішення колективних трудових спорів

Поняття, правова природа міжнародного комерційного арбітражу. Принцип автономії волі як засада міжнародного комерційного арбітражу.

Теорія «компетенції компетенції». Моделі судового контролю за діяльністю арбітражів у світовій практиці та в Україні. Право на міжнародний комерційний арбітраж у контексті статті 6 ЄКПЛ. Рішення ЄСПЛ у справі «Компанія «Регент» проти України».

Види і склад арбітражу. Правова основа міжнародного комерційного арбітражу. Компетенція міжнародного комерційного арбітражу.

Арбітражна угода: поняття, зміст, правова природа, види, форма, специфічні риси, значення. Типові арбітражні застереження до контрактів.

Арбітражне провадження. Доказування у міжнародному комерційному арбітражі. Забезпечувальні заходи в міжнародному комерційному арбітражі. Правова природа визнання арбітражного рішення. Визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражного суду. Дволанкова структура судового розгляду справ про визнання та виконання рішень міжнародних

арбітражних судів за ЦПК України. Підстави відмови у визнанні й наданні дозволу на виконання рішень МКА. Суперечність арбітражного рішення публічному порядку. Проблеми визнання та виконання іноземних арбітражних рішень у судовій практиці в Україні.

Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж: основні правила. Поняття фінансування вирішення судової та арбітражної справи інвестиційними фондами.

Порядок вирішення колективних трудових спорів. Принципи вирішення колективних трудових спорів. Примирні комісії, трудовий арбітраж: поняття, функції. Досудове вирішення індивідуальних трудових спорів. Трудова медіація: реалії та перспективи.

Змістовий модуль 3. Актуальні проблеми процесуального права

Тема 7. Актуальні питання судового доказування

Поняття стандарту доказування. Проблема розкриття доказів у цивільному та господарському процесі. Показання свідків як засіб доказування в господарському процесі. Письмове опитування учасників справи як свідків.

Електронні докази: поняття, ознаки, реквізити. Основні способи збирання та процесуального закріплення електронних документів. Порядок дослідження та оцінки електронних доказів. Проблема допустимості електронних доказів, розміщених у мережі Інтернет.

Інформація із соціальних мереж як докази. Складність використання інформації, отриманої із соціальних мереж, в якості доказу в судовій справі.

Тема 8. Окремі проблеми процесуального права

Концепція юридичної заінтересованості як передумова права на пред'явлення позову до суду. Проблемні аспекти тлумачення поняття інтересу громадян і організацій як об'єкта судового захисту. Ознаки законного інтересу в судовій практиці. Позови в публічних інтересах.

Захист у суді прав невизначеного кола осіб. Групові (масові) позови. Моделі масового позову. Інститут групового позову за кордоном.

Окремі проблеми системи надання правничої допомоги в судових провадженнях. Спірні питання адвокатської монополії.

Електронне судочинство: реалії, проекти, науковий погляд. Проведення судових проваджень у режимі відеоконференції: керівні роз'яснення європейських інституцій.

Судові способи захисту прав. Поняття ефективного способу захисту прав та інтересів. Способи захисту прав в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві.

Питання захисту публічних інтересів у суді. Превентивний судовий захист прав та інтересів.

Можливість та межі застосування процесуальної аналогії в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві.

1.2 Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної форми навчання				
		Всього	У тому числі			
			Лекції	Семін.	Лабор.	Сам. роб.
1	2	3	4	5	6	7
Змістовий модуль 1. Принцип верховенства права як основоположний принцип правової системи України. Основні засади судочинства та їх застосування						
1.	Верховенство права як принцип правової системи	10	2	2	-	6
2.	Втілення засад верховенства права в контексті права на справедливий суд: окремі аспекти	10	2	2	-	6
3.	Основні засади (принципи) цивільного, господарського та адміністративного судочинства	10	2	2	-	6
Разом за змістовим модулем 1		30	6	6	-	18
Змістовий модуль 2. Правові інструменти альтернативного позасудового вирішення правових спорів						
4.	Поняття альтернативних способів вирішення правових спорів. Медіація як АВС	10	2	2	-	6
5.	Третейське судочинство	10	2	2	-	6
6.	Міжнародний комерційний арбітраж. Особливості вирішення колективних трудових спорів	10	2	2	-	6
Разом за змістовим модулем 2		30	6	6	-	18
Змістовий модуль 3. Актуальні проблеми процесуального права						
7.	Актуальні питання судового доказування	15	2	1	-	11
8.	Окремі проблеми процесуального права	15	2	1	-	13
Разом за змістовим модулем 3		30	4	2	-	24
Усього годин за дисципліну		90	16	14	-	60

1.3 Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Тенденції судового та позасудового вирішення правових спорів»

Поточний контроль проводиться шляхом опитування студентів під час лекцій, семінарських занять та консультацій, перевірки підготовлених студентами рефератів, підбірок матеріалів судової практики, інших видів індивідуальної роботи, вирішених семінарських завдань й оцінюється сумою набраних балів.

Проміжний контроль має на меті оцінку результатів знань здобувачів

вищої освіти після вивчення матеріалу з логічно завершеної частини дисципліни (у тому числі й за допомогою технологій дистанційного навчання з використанням електронної бази навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін у системі управління навчанням Moodle). Цей вид контролю проводиться у формі контрольної роботи за результатами вивчення тем, включених до змістових модулів 1 — 2, й оцінюється відповідною сумою балів.

Повна відповідь на семінарському занятті на теоретичне питання, активна робота під час одного семінарського заняття оцінюється в 5 балів. Реферати, підбірки матеріалів судової практики, виконані на належному рівні, оцінюються залежно від якості роботи та модуля — до 5 балів. За систематично виконуваними задачами й завданнями протягом модуля виставляється максимальна оцінка 6 балів.

Студенти можуть отримати підвищені бали за виконання окремих різновидів індивідуальної роботи, таких як: написання та презентація тез доповідей на науковому заході, підготовка наукової статті.

Семестровий контроль проводиться під час заліково-екзаменаційних сесій у формі диференційованого заліку.

Якщо ЗВО виконав всі види робіт протягом семестру, то він, за бажанням, може залишити набрану кількість балів як підсумкову оцінку і не складати залік. У випадку, якщо студент хоче підвищити оцінку, отриману за балами, набраними протягом семестру, він за власним бажанням може складати залік з трьома теоретичними питаннями. У цьому випадку остаточна семестрова оцінка виставляється за сумою балів: за результатами заліку та поточного і проміжного контролів.

З дисципліни ЗВО може набрати до 60 % підсумкової оцінки за виконання всіх видів робіт, що виконуються протягом семестру, і до 40 % підсумкової оцінки – на заліку.

Умовою допуску до заліку є виконання всіх обов'язкових видів навчальної роботи, передбачених робочою програмою.

Здобувачі вищої освіти, які повністю виконали вимоги робочої програми навчальної дисципліни, допускаються до складання заліку. Підсумкова оцінка з дисципліни складається з кількості балів за виконання всіх видів робіт, що виконувались протягом семестру, та кількості балів, отриманих на заліку.

У випадку, якщо здобувач вищої освіти протягом семестру не виконав у повному обсязі передбачених робочою програмою навчальної дисципліни всіх видів навчальної роботи, має невідпрацьовані практичні роботи, має більше 30% пропусків навчальних занять (без поважних причин) від загального обсягу аудиторних годин відповідної навчальної дисципліни або не набрав мінімально необхідну кількість балів (тобто кількість балів, яка сумарно з максимально можливою кількістю балів, які здобувач вищої освіти може отримати під час семестрового контролю не дозволить отримати підсумкову оцінку «задовільно – Е, 60 балів»), то він не допускається до складання заліку під час семестрового контролю, але має право ліквідувати академічну заборгованість у порядку, передбаченому в розділі 6 Положення.

Здобувач вищої освіти, який з поважних причин, підтверджених документально, не мав можливості брати участь у формах поточного та проміжного контролю, має право на його відпрацювання в двотижневий термін після повернення до навчання.

Результати оцінювання знань під час семестрового контролю можуть бути оскаржені здобувачами вищої освіти в порядку передбаченому розд. 7 Положення.

2 ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття 1: Верховенство права як принцип правової системи

Теоретичні питання для обговорення:

1. Історичні витоки принципу верховенства права.
2. Розвиток концепції верховенства права у ХХ столітті.
3. Принцип верховенства права і Рада Європи.
4. Принцип верховенства права в рішеннях Європейського Суду з прав людини.
5. Основні концепції та складові верховенства права в його сучасній інтерпретації.

Завдання:

1. Охарактеризуйте співвідношення принципів верховенства права й законності.

2. Розкрийте поняття правової визначеності як елемента принципу верховенства права.

3. Прочитайте Доповідь «Верховенство права», схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011 року, та відповідний «Контрольний перелік питань...» («Мірило правовладдя»), схвалений ВК 11-12 березня 2016 р.

Якими є історичні витоки й сучасне розуміння верховенства права, за позицією Венеційської Комісії?

4. Ознайомтеся з постановою Верховного Суду від 02.09.2019 у зразковій справі № 520/3939/19 щодо оподаткування самозайнятої особи, яка одночасно зареєстрована як фізична особа-підприємець.

Поясніть, в який спосіб Верховний Суд застосував принцип верховенства права в цій справі? Які складові елементи принципу верховенства права порушив контролюючий орган згідно матеріалів справи?

5. Ознайомтеся з рішенням Верховного Суду від 06.04.2023 №Пз/990/4/22 (№260/3564/22) щодо виплати додаткової винагороди службовцям Служби судової охорони.

В якому випадку надання нормативно-правовому акту ретроактивної дії не суперечитиме принципу верховенства права за позицією ВС у цій справі? Як використання принципу незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів допомогло Суду визначитись із питанням щодо не пропущення позивачем строку позовної давності у справі? Нормами якого кодексу визначається строк позовної давності за позовом особи, яка перебуває

на публічній службі, щодо недотримання законодавства про оплату праці?

6. Про порушення якого елемента принципу верховенства права зі сторони дозвільного органу (постійного лісокористувача) можна вести мову за матеріалами справи № 807/1892/13-а (К/9901/1877/18) (постанова Верховного Суду від 30.01.2018)?

7. Ознайомтеся з постановою Верховного Суду від 14.06.2018 у справі № 911/2168/17.

Які порушення принципу верховенства права, згідно матеріалів указаної судової справи, допустила Іванківська районна державна адміністрація Київської області при прийнятті розпорядження від 20.11.2012 № 813 та укладенні спірного договору оренди землі?

З якої причини суд не може скасувати незаконне рішення райдержадміністрації? Яку роль для забезпечення дії принципу верховенства права виконує позовна давність у світлі практики Європейського Суду з прав людини?

8. Ознайомтеся з фавулою судової справи.

Ухвалою Ніжинського міськрайонного суду про забезпечення позову від 05.04.2020 року у справі № 18/15/16-ц було накладено арешт на 1/5 частину квартири № 6 по вул. Савчука, 51 у м. Ніжині, що належала Антоненку Р.П. на праві власності. На виконання цієї ухвали постановою державного виконавця Ніжинського районного відділу державної виконавчої служби Північно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції Авраменка Р.О. від 06.04.2020 накладено арешт на 1/5 частину вказаної квартири.

Антоненко Р.П. помер 11.11.2021. За життя він склав заповіт на ім'я Антоненко Л.П. Після його смерті відкрилася спадщина на частину названої вище квартири.

Антоненко Л.П. у встановленому законодавством порядку звернулася до нотаріальної контори для прийняття спадщини, проте оформити право власності на спадкове майно не змогла, оскільки на відповідну частину квартири накладено арешт.

Рішенням Ніжинського міськрайонного суду м. Чернігова від 13.06.2020 року по справі № 18/15/16-ц (у межах якої накладено арешт на частину квартири) визнано недійсними результати електронних торгів з реалізації 1/5 частини квартири № 6 по вул. Савчука, 51 у м. Ніжині, проведених 9 грудня 2019 р. Указане рішення суду набрало законної сили 15.09.2020.

У лютому 2023 р. Антоненко Л.П. звернулась до Ніжинського міськрайонного суду із заявою про скасування заходів забезпечення позову у справі № 18/15/16-ц. Однак ухвалою суду від 12.03.2023 у задоволенні заяви їй було відмовлено, оскільки вона не надала доказів на підтвердження свого права власності на відповідну частину квартири.

Після цього Антоненко Л.П. звернулась до Ніжинського міськрайонного до суду з позовом до державного виконавця Авраменка Р.О. Ніжинського

міськрайонного відділу ДВС Північно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції про зняття арешту з 1/5 частини квартири квартири № 6 по вул. Савчука, 51 у м. Ніжині, що належала Антоненку Р.П., та виключення з Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, Реєстру прав власності на нерухоме майно, Державного реєстру іпотек запису про обтяження за номером XXXXX від 06.04.2020 про арешт 1/5 частини цієї квартири.

Поясніть, як суд може застосувати принцип верховенства для захисту права позивача у вказаній ситуації.

9. Застосуйте принцип верховенства права задля захисту прав позивача в ситуації, наведеній нижче.

10 лютого 2023 р. помер Андрієнко Л.П. Він був власником нерухомого майна і земельної ділянки площею 2,8597 га з кадастровим номером XXXXXXXXXXXXXXXX, яка надана для ведення товарного сільськогосподарського виробництва.

Згідно з Інформаційною довідкою з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно на все майно Андрієнка Л.П. накладено арешт, який зареєстровано 14 травня 2013 р. за № XXXXX державним реєстратором на підставі постанови про відкриття виконавчого провадження № XXXXX, винесеної державним виконавцем районного відділу Державної виконавчої служби.

Після смерті Андрієнка Л.П. відкрилася спадщина. Спадкоємцем за законом першої черги є його син Андрієнко С.Л. Останній звернувся до нотаріальної контори із заявою про прийняття спадщини. Але йому було відмовлено в оформленні права власності на спадкове майно, оскільки нотаріус встановив наявність арешту на все майно померлого.

На звернення Андрієнка С.Л. районний відділ Державної виконавчої служби повідомив, що надати інформацію з приводу накладеного арешту та копії документів за виконавчим провадженням не має можливості, оскільки виконавче провадження завершено 31 жовтня 2014 р., а термін зберігання завершених виконавчих проваджень та матеріалів складає три роки.

Інформація про кредиторів померлого Андрієнка Л.П. у державній нотаріальній конторі за місцем відкриття спадщини та органі ДВС відсутня.

Тому Андрієнко С.Л. звернувся до суду з позовом до районного відділу ДВС з вимогою про зняття арешту з майна.

Позивач не є стороною виконавчого провадження; виконавче провадження відсутнє на виконанні у відповідача.

Теми рефератів та оглядів судової практики:

1. Омбудсмени для захисту прав громадян та організацій на окремих ділянках державного управління: зарубіжний та український досвід.
2. Історія утвердження вчення про верховенство права і правову державу в українській правовій науці.

3. Принцип юридичної визначеності як один з істотних проявів верховенства права.
4. Заборона свавілля як елемент принципу верховенства права: поняття, питання правозастосування.
5. Верховенство права і правова культура.
6. Дія принципу верховенства права в соціальній державі: сучасні підходи й суперечності.
7. Дискреційні повноваження органів влади: проблемні питання практики правозастосування.
8. Організація системи безоплатної правової допомоги в європейських країнах.
9. Система безоплатної правової допомоги у США.
10. Наказне провадження в судочинстві зарубіжних країн.
11. Верховенство права і свобода преси.
12. Судовий розсуд та принцип верховенства права.
13. Спрощені провадження в судочинстві та принцип верховенства права.
14. Проблемні питання застосування норм процесуальних кодексів України про спрощене позовне провадження.
15. Проблемні питання застосування норм ЦПК і КАС України про письмове провадження.
16. Принцип юридичної визначеності: правові позиції Верховного Суду.
17. Дискреційні повноваження органів влади: правові позиції Верховного Суду.
18. Використання концепції заборони свавілля в актуальній практиці судів адміністративної юрисдикції.
19. Використання концепції заборони свавілля в цивільному та господарському судочинстві.
20. Проблемні питання застосування норм ЦПК України про наказне провадження.
21. Проблемні питання застосування норм ГПК України про наказне провадження.
22. Модернізація ЄСПЛ принципу верховенства права.
23. Дія принципу верховенства права в обставинах військового і надзвичайного стану.
24. Проблематика обґрунтування позовних вимог щодо захисту прав у сфері містобудування у світлі концепції заборони свавілля.

Список рекомендованої літератури:

1. Господарський процесуальний кодекс в редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
2. Цивільний процесуальний кодекс в редакції Закону України від 03.10.2017 № 2147-VIII // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2147-19>.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. - № 32. – Ст. 1918.

4. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981 р. № R(81) 7 // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_133.
5. Доповідь «Верховенство права», схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні 25-26 березня 2011р. // Право України. - 2011. - № 10 // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_AD_2011_003_rev_2011_04_04.pdf.
6. Мірило правовладдя. Ухвалено Венеційською Комісією на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11-12 березня 2016 року) // [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-ukr](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-ukr).
7. Андриц М.Р. Верховенство права в рішеннях Конституційного Суду України: юридичні аспекти реалізації / М.Р. Андриц // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. - 2019. - Вип. 41 (1). - С. 4-8.
8. Анпілогов О.В., Жукова А.І. Верховенство права як фундаментальний принцип галузі адміністративного права / О. В. Анпілогов, А. І. Жукова // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. "Право". - 2021. - Вип. 34. - С. 72-79.
9. Головатий С. Верховенство права: монографія: у 3 кн. Від доктрини – до принципу / С. Головатий. – К.: Фенікс, 2006.
10. Головатий С. Верховенство права у розумінні українських вчених / С. Головатий // Українське право. — 2002. — № 1. – С. 8 – 27.
11. Головатий С. Про людські права. Лекції / С. Головатий. — К.: ДУХ і ЛІТЕРА, 2016. — 760 с.
12. Городовенко В. Реалізація принципу верховенства права у цивільному судочинстві в умовах реформування права / В. Городовенко // Право України. – 2018. - № 3. – С. 65-78.
13. Дуліба Є.В. Верховенство права, правова культура, освіта й академічна доброчесність / Є. В. Дуліба, О. Є. Аврамова, А. М. Куліш, В. В. Миргород-Карпова // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2022. - № 3. - С. 15-25.
14. Кельман М.С., Кельман Р.М. Верховенство права у сфері правової теорії і практики України / М. С. Кельман, Р. М. Кельман // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право. - 2021. - № 12. - С. 57-66.
15. Козюбра М.І. Право і людина: лінії взаємозв'язків та тенденції розвитку / М.І. Козюбра // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. - 2015. - Т. 168.
16. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України: станом на 1 грудня 2021 року / К. А. Бабенко, К. В. Бортняк [та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Журавльова. - К. : ВД "Професіонал", 2021. - 440 с.
17. Овчаренко О. Принцип верховенства права у цивільному судочинстві: погляд адвоката / О. Овчаренко // Право України. - 2021. - № 11. - С. 209-233.
18. Рябченко Ю.Ю. До питання визначення верховенства права як

основоположного принципу цивільного судочинства і співвідношення його з принципом законності / Ю.Ю. Рябченко // Право і суспільство. – 2017. - № 1. – С. 72 – 76.

19. Цельєв О.В. Верховенство права та соціальна держава: пошук шляхів подолання суперечностей / О. В. Цельєв // Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. - 2022. - Т. 9-10. - С. 87-97.

Семінарське заняття 2: Втілення засад верховенства права в контексті права на справедливий суд: окремі аспекти

Теоретичні питання для обговорення:

1. Загальні положення про право на справедливий суд за статтею 6 ЄКПЛ.
2. Спир про «цивільні права й обов'язки» та «кримінальне обвинувачення» у розумінні ЄСПЛ.
3. Поняття суду, створеного відповідно до закону, незалежного і безстороннього суду.
4. Доступ до суду як елемент верховенства права у світлі практики ЄСПЛ.
5. Принцип юридичної визначеності (*res judicata*), остаточність та виконання судового рішення.
6. Обґрунтованість судових рішень: тлумачення ЄСПЛ.

Завдання:

1. Ознайомтеся з рішеннями ЄСПЛ у справах: «Світлана Науменко проти України», «Желтяков проти України», «ТОВ «БУШБМ ПЛЮС» проти України», «Ромашов проти України».

Визначте основні вимоги принципів юридичної визначеності та остаточності щодо судових рішень у розумінні ЄСПЛ на прикладі перелічених справ. Чи може бути поставлене під сумнів остаточне рішення суду? Чи передбачає ЄСПЛ винятки з цього принципу, якщо так, то які саме? Відповідь слід обґрунтувати посиланнями на конкретні пункти рішень.

2. Ознайомтеся з рішеннями ЄСПЛ у справах «Олександр Волков проти України», «Сокурєнко і Стригун проти України», «Мироненко і Мартенко проти України», «Гуменюк та інші проти України», «Михайлова проти України», «Совтрансавто-Холдинг» проти України», «Білуха проти України», «Серявін та інші проти України», «Проніна проти України», «Мала проти України», «Бочан проти України», «Суомінен проти Фінляндії», «Безымянная против России», «Шестопалова проти України», «Церква села Сосулівка проти України», «МПП "Голуб" проти України».

На аналізі яких аспектів права на справедливий суд зупинявся ЄСПЛ? Як їх проаналізував? Яких висновків дійшов?

Теми рефератів та оглядів судової практики:

1. Юрисдикційний елемент права на доступ до суду у земельних спорах.
2. Юрисдикційний елемент права на доступ до суду у справах щодо захисту права власності.
3. Правова визначеність та судові рішення.
4. Наказне провадження та реалізація права на справедливий суд.
5. Спрошене провадження та реалізація права на справедливий суд.
6. Військові суди: окремі аспекти забезпечення права на справедливий суд.
7. Судовий збір і можливе обмеження доступу до правосуддя: практика Європейського суду з прав людини останніх років.
8. Залишення без руху та повернення позовної заяви у світлі практики Європейського суду з прав людини щодо доступу до суду.
9. Проблема тривалого невиконання судових рішень у світлі права на справедливий суд за ст. 6 ЄКПЛ.
10. Проблема невиконання рішень національних судів у контексті порушення державою Україна статті 1 Першого протоколу до Конвенції: основні етапи.
11. Реалізація права на справедливий суд на стадії апеляційного перегляду судових рішень.
12. Розумний строк розгляду справи як елемент права на справедливий суд: зарубіжний досвід.
13. Позовна давність: основні правові позиції ЄСПЛ.

Список рекомендованої літератури:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997р. // Урядовий кур'єр. – № 215. – 17.11.2010.
2. Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV // <https://zakon.rada.gov.ua/go/3262-15>.
3. Рекомендація Комітету міністрів Ради Європи державам-членам відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981р. № R(81) 7 // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_133.
4. Рекомендація № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 13 жовтня 1994 р. // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323.
5. Бережанський Г.І. Організаційно-правові засади реалізації права на справедливий суд: порівняльно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Г.І. Бережанський; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. - Київ, 2018. – 17 с.
6. Бурдейний Ю. Справедливий суд і належний процес: європейська та американська доктрина / Ю. Бурдейний // Аналітично-порівняльне правознавство. - 2022. - № 6. - С. 49-52.

7. Верба І.О. Міжнародні стандарти права на доступ до правосуддя: теоретико-правові засади / І.О. Верба // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2015. – Вип. 17(1). – С. 39-42.

8. Грень Н.М. Право на справедливий суд: проблеми доступності та публічності / Н.М. Грень // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2015. - № 825. – С. 132–137

9. Гуйван П. Право на справедливе судочинство відповідно до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод / П. Гуйван // Право України. – 2017. - № 11. - С. 172-180.

10. Гуйван П. Значення темпоральних чинників у практиці Європейського Суду з прав людини. Окремі практичні питання щодо чинників, які зумовлюють недотримання розумних строків розгляду справи (частина 3) / П. Гуйван // Підприємництво, господарство і право. - 2017. - № 8. - С. 20-25.

11. Гуйван П.Д. Право на справедливий суд: сутність та темпоральні виміри за міжнародними стандартами: монографія / П. Д. Гуйван. – Харків: Право, 2019. – 584 с.

12. Гуйван П.Д. Розгляд справи впродовж розумного строку як визначальний елемент справедливого судочинства / П.Д. Гуйван // Приватне та публічне право. - 2018. - № 1. - С. 19-24.

13. Гуйван П.Д. Незалежність і безсторонність судової влади як визначальний показник справедливого судочинства / П.Д. Гуйван // Право і суспільство. – 2019. - № 4. – С. 71-77 // http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2019/4_2019/12.pdf.

14. Диков Г., Віткаускас Д. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської конвенції з прав людини: посібник для юристів. – Рада Європи, 2-ге видання (українська версія) (лютий 2018 року) // https://eln.stu.cn.ua/pluginfile.php/278142/mod_resource/content/1/%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%20%D0%BD%D0%B0%20%D1%81%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B5%D0%B4%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B8%D0%B9%20%D1%81%D1%83%D0%B4.pdf.

15. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. / Т.І. Дудаш. – К.: Алєрта, 2013. – 368 с.

16. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К.: ТОВ “Друкарня “Бізнесполіграф”, 2017. – 708 с.

17. Заборовський В. В., Манзюк В. В., Стойка А. В. Сплата судового збору як можливе обмеження доступу до правосуддя під час оскарження судового рішення в порядку цивільного судочинства / В.В. Заборовський, В.В. Манзюк, А.В. Стойка // Порівняльно-аналітичне право. - 2019. - № 5. – С. 118–122.

18. Коруц У.З. Міжнародно-правовий захист права на справедливий судовий розгляд в практиці Європейського суду з прав людини та правозастосовна практика України: дис. ... канд. юрид. наук (12.00.11) / У.З. Коруц. – К., 2015.

19. Ліщина І. Проблема невиконання судових рішень як порушення права

власності у практиці ЄСПЛ. Український аспект. Від Hornsby до Ivanov / І.Ліщина // Право України. - 2020. - № 3. - С. 233 — 255.

20. Ліщина І. Проблема невиконання судових рішень як порушення права власності в практиці ЄСПЛ. Український аспект. Від Ivanov до Burmych / І.Ліщина // Право України. - 2020. - № 4. - С. 189 — 215.

21. Матат Ю.Т. Право на справедливий суд: практика Європейського суду з прав людини і реалізація в Україні / Ю.Т. Матат // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО. – 2016. – Вип. 41. Т. 1. – С. 31–36.

22. Никитченко Н.В., Селівон А.М. Реалізація права на справедливий суд в господарському судочинстві / Н.В. Никитченко, А.М. Селівон // Другі наукові читання пам'яті академіка В.К. Мамутова (м. Київ, 3 липня 2020 р.). Наук. ред. В.А. Устименко. – К.: НАН України; ДУ «ІЕПД імені В.К. Мамутова НАН України», 2020. – 336 с. – С. 108-112.

23. Незалежність та безсторонність суду в аспекті статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: практика ЄСПЛ щодо України / уклад.: Т.І. Фулей, О.М. Кучів. – Київ, 2018. – 33 с. // http://nsj.gov.ua/files/1589869043%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%206%20%D0%84%D0%9A%D0%9F%D0%9B_%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D1%82%D0%B0%20%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%BD%D1%96%D0%B9%20%D1%81%D1%83%D0%B4.pdf.

24. Овсяннікова О.О. Доступність правосуддя як чинник, що впливає на формування громадської думки щодо судової влади / О.О. Овсяннікова // Право і суспільство. – 2018. - № 4. – С. 48-54.

25. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія / О.М. Овчаренко. — Х.: Право, 2008. — 304 с.

26. Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: навч. посібник / У. Б. Андрусів, О. Б. Верба-Сидор, Ю. В. Верхола та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2019. – 404 с. <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2738/1/%D0%AE%D1%80%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20-%20%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B--%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>.

27. Петришин О.В. Проблеми невиконання рішень Європейського Суду з прав людини в Україні в контексті верховенства права (методологічний та порівняльний аспекти) / О. В. Петришин, О. О. Петришин, О. С. Гиляка // Вісник Національної академії правових наук України. - 2021. - Том 28, № 2. - С. 17-24.

28. Практичний посібник зі статті 6 – цивільна частина. – Рада Європи/

Європейський Суд з прав людини, 2013. – 77 с. // https://eln.stu.cn.ua/pluginfile.php/278143/mod_resource/content/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%206_%D1%86%D0%B8%D0%B2%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D1%87%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%B8%D0%BD.pdf.

29. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія / Н.Ю. Сакара. – Х.: Право, 2010. – 256 с.

30. Смірнова І.О. Право на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини / І.О. Смірнова // Міжнародний науковий журнал "Інтернаука". Серія: Юридичні науки. - 2022. - № 8. - С. 33-39.

31. Сопільник Р.Л. Теоретичні та організаційні засади забезпечення права на справедливий суд у світлі євроінтеграції України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 / Р. Л. Сопільник; Львів. ун-т бізнесу та права. – Львів, 2017. – 40 с.

32. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. – Х.: Право, 2017. – 374 с.

33. Фулей Т. Законність і обґрунтованість судового рішення: коментар до справи «Серявін та інші проти України» / Т. Фулей // Судова практика. – 2012. - № 2 (116). – С. 119 — 122.

34. Фулей Т.І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. – 2-ге вид. випр., допов. / Т.І. Фулей. – К., 2015. – 208 с.

35. Щербина В. А. Розумні строки судового розгляду як елемент захисту права на справедливий суд у контексті практики ЄСПЛ: досвід Італії / В. А. Щербина // Аналітично-порівняльне правознавство. - 2022. - № 2. - С. 116-119.

Семінарське заняття 3: Основні засади (принципи) цивільного, господарського та адміністративного судочинства

Теоретичні питання для обговорення:

1. Класифікація принципів судочинства (процесуального права).
2. Міжнародно-правові принципи діяльності судових органів.
3. Міжгалузеві принципи судочинства.
  - 3.1. Принцип змагальності сторін, диспозитивності та офіційного з'ясування всіх обставин у справі.
  - 3.2. Принцип рівності учасників судового процесу перед законом і судом.
  - 3.3. Відкритість процесу та публічність проголошення рішення суду.
  - 3.4. Принцип розумності строків розгляду справи судом.
  - 3.5. Принцип пропорційності.
  - 3.6. Неприпустимість зловживання процесуальними правами. Обов'язковість судового рішення.
  - 3.7. Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у

визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Завдання:

1. Ігнатенко С.В. звернувся до суду з позовом до Соловей А.Н. (третя особа – районий у місті відділ реєстрації актів цивільного стану Запорізького міського управління юстиції) про оспорювання батьківства, зобов'язання вчинити певні дії.

Як установив суд, у жовтні 2013 року він із Соловей А.Н. добровільно звернулися із заявою про встановлення батьківства відносно дитини – Соловей Н.С., на підставі якої було видане свідоцтво про встановлення батьківства, та до органів реєстрації актів цивільного стану із заявою про реєстрацію народження дитини. У свідоцтві про народження Соловей Н.С. позивача Ігнатенка С.В. записано батьком дитини. Через деякий час після цього позивач і відповідачка посварилися та стали проживати окремо.

Позивач у позовній заяві вказав, що він упевнений, що не є батьком дитини, тому просив суд виключити відомості про нього як про батька вказаної дитини з актового запису про її народження та з актового запису про встановлення батьківства.

Ухвалою суду частково задоволено клопотання позивача, призначено у справі судово-генетичну експертизу, на вирішення якої поставлено питання, чи є позивач біологічним батьком Соловей Н.С.

Як зазначено в листі комунального закладу «Запорізьке обласне бюро судово-медичної експертизи» від 12 грудня 2022 р. № 1395, експертиза не була проведена у зв'язку із неявкою на експертизу відповідачки разом із дитиною 13 листопада 2022 р. та 11 грудня 2022 р.

Рішенням суду в задоволенні позовних вимог відмовлено. Рішення суду мотивовано тим, що позивач не спростував факт свого батьківства відносно дитини. Також в основу рішення суд поклав показання відповідачки щодо обізнаності позивача з приводу того, що він не є батьком дитини на момент її реєстрації, та пояснення представника позивача про неможливість позивача мати дітей за станом здоров'я. Однак у матеріалах справи відсутні письмові докази на підтвердження зазначеного, позовна заява містить такі дані: «01 жовтня 2013 року, вважаючи себе батьком дитини, я добровільно разом із відповідачкою звернувся із заявою про реєстрацію народження дитини...».

Чи законною є відмова суду, на Вашу думку? Які процесуальні дії мав здійснити суд у разі неявки відповідачки для проведення експертизи? Якою є судова практика проведення експертиз у справах про встановлення батьківства?

2. Громадянка О. звернулася з позовом до громадян Б., В., З. про визнання їх такими, що втратили право на проживання в належній їй на праві власності квартирі за адресою 1.

Як вбачається з довідки про склад сім'ї від 26 жовтня 2022 р. № 02-02/2834, виданій Комунальним підприємством «Єдиний розрахунковий центр»,

у вказаній квартирі, окрім позивачки та інших членів її сім'ї, також зареєстровані громадяни Б., В., З. Факт реєстрації відповідачів у даній квартирі підтверджується також довідками управління державної міграційної служби в Івано-Франківській області.

Рішенням суду першої інстанції громадян Б., В., З. визнано такими, що втратили право на користування житловою площею у квартирі за адресою 1. Рішення суду мотивовано тим, що відповідачі без поважних причин не проживають у квартирі, не несуть витрати з утримання житла, що підтверджується поясненнями сторін, показаннями свідків, конвертами, які повертаються за закінченням терміну зберігання.

Громадянка Б. звернулася з апеляційною скаргою на рішення суду першої інстанції з проханням скасувати рішення повністю. Апеляційна скарга задоволена повністю, рішення суду першої інстанції скасовано повністю, у задоволенні позову громадянки О. відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що позивачка не навела доказів відсутності відповідачів у спірному житловому приміщенні та не проживання в ньому більше шести місяців без поважних причин, що є обов'язковою умовою для визнання їх такими, що втратили право на житло, відповідно до вимог ст. 71 Житлового кодексу України.

Чи законна постанова апеляційного суду з огляду на те, що апеляційну скаргу подала лише громадянка Б., яка діяла в своїх інтересах, а громадяни В. і З. повноважень на представництво своїх інтересів їй не надавали? Громадяни В. і З. чи їхні представники апеляційні скарги не подавали. Чи не вийшов суд апеляційної інстанції за межі доводів апеляційної скарги, ухвалюючи постанову за результатами розгляду апеляційної скарги громадянки Б.?

3. У січні 2022 р. Андрійко С.В. звернувся до Кам'янсько-Дніпровського районного суду Запорізької області із позовом до Андрійко Н.В., Андрійко Н.К. про виселення. Рішенням суду від 17 лютого 2022 р. позовні вимоги задоволено та вирішено виселити відповідачів із житлового будинку.

Як установив суд апеляційної інстанції, аналогічні вимоги подружжя Андрійка С.В. і Андрійко Л.І. вже були предметом розгляду в суді, і за ними прийнято відповідне рішення. Апеляційний суд у постанові за результатами перегляду рішення Кам'янсько-Дніпровського районного суду вказав, що дії позивачів, пов'язані з подачею завідомо безпідставного позову, за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер, можна кваліфікувати як зловживання процесуальними правами. Тому в задоволенні позову слід відмовити.

Чи правильно вирішив суд апеляційної інстанції? Чи можна відмовляти в позові в разі зловживання процесуальними правами позивачами?

4. У серпні 2022 р. Публічне акціонерне товариство «С-банк» звернулося до суду з позовом до Овруч К.С. про стягнення заборгованості за кредитним договором у розмірі 125 639,48 грн.

Ухвалою Оболонського районного суду м. Києва від 18 жовтня 2022 р., занесеною до протоколу судового засідання, задоволено клопотання представника ТОВ «ФК «Сіті Фінанс» про залучення до участі у справі правонаступника ПАТ «С-банк» - ТОВ «ФК «Сіті Фінанс».

Не погоджуючись із вказаним судовим рішенням, відповідач подав апеляційну скаргу на вказану ухвалу суду.

Суд апеляційної інстанції повернув апеляційну скаргу, покликаючись на те, що оскаржена відповідачем ухвала про залучення до участі у справі правонаступника позивача не є окремим письмовим документом, занесена до протоколу судового засідання від 18 жовтня 2022 р. Тому вона не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Чи правомірна ухвала суду апеляційної інстанції про повернення апеляційної скарги?

5. У грудні 2021 року Сидоренко І.Ф. звернулась до суду з позовом до Товариства з обмеженою відповідальністю «Виробничо-заготівельна фірма «Зоря» та державного реєстратора про визнання недійсним рішення загальних зборів учасників господарського товариства, оформлених протоколом-рішенням, та скасування реєстраційних дій. Позовна заява мотивована тим, що вона є спадкоємицею першої черги за законом після смерті чоловіка Сидоренка І.П. – колишнього учасника ТОВ «ВЗФ «Зоря» .

Ухвалою Чернігівського районного суду Чернігівської області від 27 травня 2022 р. провадження у справі закрито. Ухвала суду мотивована відсутністю предмету спору: рішення загальних зборів учасників ТОВ ВЗФ «Зоря» про вихід Сидоренка І.П. зі складу учасників товариства, яке оформлене протоколом від 29 березня 2017 р., не порушує майнові права позивачки як спадкоємиці померлого Сидоренка І.П. Таке рішення прийнято задовго до його смерті, тому не змінює обсяг особистих суб'єктивних прав позивачки у сфері цивільних та інших матеріальних прав та не породжує для неї цивільних обов'язків.

Постановою Чернігівського апеляційного суду від 25 серпня 2022 р. апеляційну скаргу позивачки задоволено частково. Ухвалу Чернігівського районного суду Чернігівської області від 27 травня 2022 р. скасовано, у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції помилково не розглянув справу по суті та закриття провадження у справі через відсутність предмета спору. Згідно з пунктом 1.5, пунктом 3.1 статуту ТОВ ВЗФ «Зоря» у редакції, чинній на 19 березня 2021 р., єдиним учасником підприємства, яка володіє 100% корпоративних прав ТОВ, є Остапенко І.І. Таким чином, Сидоренко І.П. на день смерті не був учасником товариства. Тому у позивачки не виникло право на участь або частку в статутному капіталі ТОВ ВЗФ «Зоря», її майнові та немайнові права відповідач не порушив.

До юрисдикції якого суду належить вирішення спору? Чи мав право суд апеляційної інстанції вирішувати спір по суті, якщо суд першої інстанції

закрив провадження у справі? Чи існувала по справі така підстава для закриття провадження, як відсутність предмету спору?

6. Приватне підприємство «Заплава» звернулося до суду з адміністративним позовом до Дніпровської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління Міндоходів у Дніпропетровській області, в якому просило:

- визнати протиправним та скасувати акт від 15.07.2021 № 93/1740/ про результати документальної позапланової невіізної перевірки підприємства з питань дотримання вимог податкового законодавства,

- визнати протиправним та скасувати податкове повідомлення-рішення від 29.07.2021 № 0015421704.

Відмовляючи в задоволенні позовних вимог щодо скасування акту перевірки, суд першої інстанції, з яким погодився суд апеляційної інстанції, фактично виходив з того, що позивач хибно вважає, що акт перевірки від 15.07.2021 №93/1740/ є рішенням суб'єкта владних повноважень та зумовлює виникнення будь-яких прав і обов'язків для нього. Натомість суди зазначили, що положення ст. 56 Податкового кодексу України свідчать, що саме рішення податкового органу, які визначають суми грошового зобов'язання, що підлягають сплаті платником податків, можуть бути оскаржені в адміністративному або судовому порядку.

Чи правильними є висновки суду? Чи порушує акт податкової перевірки права позивача? Чи може він бути оскаржений в судовому порядку? Якою є позиція Верховного Суду в цій категорії справ?

7. Господарський суд міста Києва вирішив справу за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю "ОК-НАДІЯ" до Київської міської ради про визнання незаконним та скасування рішення ради від 21.11.2017 у частині розірвання договору від 01.12.2003 і надання статусу скверу земельній ділянці площею 0,0798 га, переданій Товариству з обмеженою відповідальністю "ОК-НАДІЯ" в користування за умовами договору від 01.12.2003. Рішенням Господарського суду міста Києва від 18.05.2018 позов задоволено повністю. Стягнуто з Київської міської ради на користь ТОВ "ОК-НАДІЯ" 1 762,00 грн судового збору.

У клопотанні про покладення на Київську міську раду витрат ТОВ "ОК-НАДІЯ" на професійну правничу допомогу від 22.05.2018 позивач просив стягнути з відповідача 140 000 грн. У свою чергу Київська міська рада у клопотанні від 27.05.2018 просила зменшити розмір витрат на професійну правничу допомогу адвоката, які підлягають розподілу між сторонами.

Ухвалою Господарського суду міста Києва від 03.06.2018 клопотання ТОВ "ОК-НАДІЯ" задоволено повністю. Суд визнав обґрунтованим зазначений вище розмір витрат позивача на професійну правничу допомогу.

Постановою Північного апеляційного господарського суду від 24.10.2018 скасовано ухвалу Господарського суду міста Києва від 03.06.2018, стягнуто з

Київської міської ради на користь позивача 25 000 грн витрат на професійну правничу допомогу.

Як було встановлено судами, за умовами укладеного 21.02.2018 між ТОВ "ОК-НАДІЯ" - клієнтом та Адвокатським об'єднанням "Правовий центр ХХІ ст." договору про надання правової допомоги № б/н, клієнт доручає, а адвокатське об'єднання приймає на себе зобов'язання надавати юридичну допомогу в обсязі та на умовах, передбачених цим договором. Розмір гонорару адвокатського об'єднання сторони вирішили погодити в додатковій угоді до зазначеного договору.

21.02.2018 між ТОВ та Адвокатським об'єднанням укладено додаткову угоду № 1 до договору про надання правової допомоги від 21.02.2018 № б/н, за умовами якої сторони домовились, що вартість правової допомоги адвокатського об'єднання, що надається клієнтові згідно з цією додатковою угодою, вираховується виходячи з наданих послуг, але не може перевищувати 200000 грн.

22.05.2018 між клієнтом та адвокатським об'єднанням підписано акт про надання правової допомоги від 21.02.2018 на суму 140 000 грн. Згідно з цим актом адвокатське об'єднання у період із 21.02.2018 по 22.05.2018 надало позивачеві правову допомогу відповідно до умов договору та додаткової угоди, а позивач прийняв таку правову допомогу, а саме:

отримання завіреної копії проєкту оскаржуваного рішення Київської міської ради та супровідних документів (пояснювальна записка, погодження, тощо) - 5 000,00 грн;

підготовка довіреності на представництво інтересів ТОВ "ОК-НАДІЯ" в судах - 5 000,00 грн;

аналіз судової практики вирішення аналогічних спорів, що виникли між клієнтом і Київською міською радою, - 10 000,00 грн;

аналіз чинного законодавства України, положення якого підлягають застосуванню до спірних правовідносин, - 10 000,00 грн;

підготовка проєкту позовної заяви, формування пакету документів, сплата судового збору, направлення копії позову з додатками на адресу відповідача, подання позову до суду - 30 000,00 грн;

аналіз відзиву Київської міської ради від 21.03.2018 на позовну заяву та підготовка відповіді на відзив - 15 000,00 грн;

аналіз додаткового відзиву Київської міської ради від 29.03.2018 та судової практики, яку наведено у відзиві, - 10 000,00 грн;

ознайомлення з матеріалами справи - 5 000,00 грн;

підготовка заяви щодо вирішення питання про відшкодування судових витрат після ухвалення рішення по суті позовних вимог - 5 000,00 грн;

представництво інтересів клієнта в судовому засіданні в Господарському суді міста Києва - 15 000,00 грн;

представництво інтересів клієнта в судовому засіданні в Господарському суді міста Києва - 15 000,00 грн;

підготовка клопотання про покладення на Київську міську раду витрат на професійну правничу допомогу - 15 000,00 грн.

Згідно з платіжним дорученням від 22.05.2018 № 51 ТОВ "ОК-НАДІЯ" перерахувало Адвокатському об'єднанню "Правовий центр XXI ст." 140 000 грн (призначення платежу: "Оплата за надання правової допомоги згідно з договором б/н від 21.02.2018, дод. угоди № 1 від 21.02.2018 та актом виконаних робіт від 22.05.2018").

Обґрунтовуючи ці вимоги, позивач надав копію договору про надання правової допомоги від 21.02.2018 № б/н, копію додаткової угоди № 1 до цього договору, копію акта від 22.05.2018 про надання правової допомоги та платіжного доручення від 22.05.2018 № 51, копію довіреності на представництво від 21.02.2018.

Відповідач, у свою чергу, заперечив проти стягнення таких витрат, вважаючи їх необґрунтованими, у поданому ним клопотанні просив зменшити розмір витрат на професійну правничу допомогу.

Переглядаючи в апеляційному порядку ухвалу суду першої інстанції, згідно з якою стягнуто з відповідача на користь позивача заявлену суму витрат на професійну правничу допомогу, та скасовуючи цю ухвалу, суд апеляційної інстанції врахував, що при визначенні суми відшкодування необхідно виходити з критерію реальності понесення витрат на правничу допомогу (встановлення їхньої дійсності та необхідності), а також критерію розумності їх розміру, зважаючи на конкретні обставин справи. Апеляційний господарський суд надав оцінку співмірності суми витрат зі складністю справи, відповідності цієї суми критеріям реальності, розумності розміру витрат і визнав правомірним стягнення з відповідача на користь позивача витрат на професійну правничу допомогу лише в сумі 25000 грн як доведених та обґрунтованих. Зазначена сума, за висновком суду апеляційної інстанції, складається з:

5 000 грн за аналіз судової практики вирішення аналогічних спорів і чинного законодавства України, яка може бути застосована до спірних правовідносин, оскільки ця справа нескладна, а судова практика в аналогічних справах є сталою;

15 000,00 грн витрат за представництво інтересів позивача під час двох судових засідань у Господарському суді міста Києва, зважаючи на складність справи, обсяг наданих адвокатських послуг з урахуванням часу здійснення представництва в Господарському суді міста Києва;

по 2 500 грн за ознайомлення із матеріалами справи і підготовку заяви щодо вирішення питання про відшкодування судових витрат після ухвалення рішення по суті позовних вимог.

Чи правомірною є ухвала суду апеляційної інстанції?

8. У вересні 2022 року прокурор звернувся до Господарського суду Кіровоградської області з позовом в інтересах держави в особі Устинівської РДА та Східного офісу Держаудитслужби до ТОВ «Укртранссервіс-груп» та Відділу освіти, в якому просив визнати недійсними додаткові угоди № 1-3 від 24 жовтня 2021 р., № 4 від 15 листопада 2021 р. до укладеного відповідачами договору № 17-91 про постачання природного газу від 23 жовтня 2021 р., а

також стягнути з ТОВ «Укртранссервіс-груп» на користь бюджету надмірно сплачені грошові кошти в розмірі 90 577,26 грн.

На обґрунтування позовних вимог прокурор покликався на те, що оспорювані додаткові угоди суперечать пункту 2 частини четвертої статті 36 Закону України «Про публічні закупівлі», оскільки вони укладені без належного підтвердження коливання цін на ринку природного газу в період виконання умов договору, що спричинило державі збитки у вигляді надмірно сплачених грошових коштів в оспорюваній сумі.

У позовній заяві прокурор покликався на порушення інтересів держави, зазначав про необхідність їхнього захисту та стверджував про наявність у нього підстав для звернення до суду, а саме:

- Відділ освіти порушив вимоги чинного законодавства, принципи максимальної економії та ефективності, недискримінації учасників, які призвели до безпідставної заміни істотних умов договору та зростання ціни за одиницю товару, покладення на бюджетну установу економічно не вигідних зобов'язань щодо витрачання бюджетних коштів, а порушення процедури державних закупівель та укладення відповідних додаткових угод унеможливило раціональне та ефективне використання бюджетних коштів, створило загрозу інтересам держави;

- органами, уповноваженими державою здійснювати відповідні функції у спірних правовідносинах, є Устинівська РДА як орган, що здійснює фінансування та управління майном Відділу освіти, а також Східний офіс Держаудитслужби як орган державного фінансового контролю на території Кіровоградської області;

- на виконання частини четвертої статті 23 Закону України «Про прокуратуру» прокурор перед поданням позову у серпні 2022 року направив повідомлення Устинівській РДА про намір здійснити представництво інтересів держави шляхом подання позовної заяви в інтересах Устинівської РДА, Східного офісу Держаудитслужби до Відділу освіти та ТОВ «Укртранссервіс-груп» про визнання недійсними додаткових угод та стягнення з останнього надмірно сплачених грошових коштів за постачання газу. Проте ці органи не вжили заходів до оспорювання додаткових угод, про що повідомили прокуратуру листами (лист Устинівської РДА № 01-27/161/0.4 від 30 серпня 2022 р., лист Східного офісу Держаудитслужби № 04-25-17/6034 від 9 серпня 2022 р.). Зокрема, ці органи свою позицію щодо порушення інтересів держави жодним чином не висловили, про наміри самостійно звернутися з позовом чи провести перевірку виявлених прокуратурою фактів не заявили, водночас не спростували твердження прокурора щодо виявлених порушень законодавства. Такі дії були оцінені прокурором як бездіяльність;

- 2 лютого 2022 р. Олександрійська місцева прокуратура Кіровоградської області внесла до Єдиного реєстру досудових розслідувань за №4201812107000002 відомості про кримінальне провадження за фактом привласнення грошових коштів під час проведення публічних закупівель природного газу за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною другою статті 191 Кримінального кодексу України.

Чи наявні підстави для представництва інтересів держави органами прокуратури в цій справі?

Теми рефератів та оглядів судової практики:

1. Принцип «*jura novit curia*» у практиці Верховного Суду.
2. Загальноправовий принцип справедливості і правосуддя.
3. Застосування принципу офіційного з'ясування всіх обставин у справі в практиці адміністративного судочинства.
4. Актуальні позиції Верховного Суду щодо виходу адміністративного суду за межі позовних вимог.
5. Участь прокурора в цивільному/ господарському/ адміністративному процесі: актуальні позиції Верховного Суду.
6. Відкритість (транспарентність) судового процесу: актуальні питання.
7. Повернення позовних заяв і залишення позову без розгляду в контексті принципу доступу до правосуддя.
8. Повернення позовних заяв у цивільному та господарському судочинстві: актуальні правові позиції Верховного Суду.
9. Повернення позовних заяв прокурорів: актуальні правові позиції Верховного Суду.
10. Якість судового рішення в контексті практики Європейського суду з прав людини.
11. Застосування принципу відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення, у господарському та цивільному судочинстві.
12. Участь громадськості у здійсненні правосуддя: актуальні питання.

Список рекомендованої літератури:

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р., ратифікована Законом України від 17 липня 1997 р. // Урядовий кур'єр. – № 215. – 17.11.2010.
2. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. в редакції від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
3. Цивільний процесуальний кодекс від 18 березня 2004 р. в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
4. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
5. Закон України «Про доступ до судових рішень» від 22 грудня 2005 р. № 3262-IV // <https://zakon.rada.gov.ua/go/3262-15>.
6. Закон України «Про судовий збір» від 8 липня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - № 14. - Ст. 87.

7. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів (КРЄС) до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень від 18 грудня 2008 р. // https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf.

8. Постанова Пленуму Вищого господарського суду України «Про судові рішення» від 23 березня 2012 р. № 6 // Вісник господарського судочинства. - 2012. - № 3.

9. Андронов І.В. Судові рішення в цивільному процесі України: монографія / І.В. Андронов. – Одеса: Юридична література, 2018. – 372 с.

10. Апанасенко Е.И. К вопросу об обоснованности возвращения процессуальных документов судом в хозяйственном и административном судопроизводстве / Е.И. Апанасенко // Проблемы социально ориентированного инновационного развития белорусского общества и профсоюзы: материалы XXV Международной научно-практической конференции, г. Гомель, 5 февраля 2021 г. / Гомельский филиал Международного университета «МИТСО»; под общ. ред. С. Д. Колесникова. – Гомель, 2021. – С. 221-223.

11. Бурак О.В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованих судів в контексті європейських стандартів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О. В. Бурак; Акад. адвокатури України. — К., 2010. — 18 с.

12. Городовенко В. В. Принципи судової влади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10 / В. В. Городовенко; НУ "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". - Х., 2012. – 40 с.

13. Григорчук М.В. Правова характеристика прокурора у господарському процесі України та практика Європейського суду з прав людини / М.В. Григорчук // Історико-правовий часопис. – 2021. – Том 16, № 1. – С. 23 – 28 // <http://www.chasopys.hl.vnu.volyn.ua/index.php/chasopys/article/view/56>.

14. Заборовський В. В., Манзюк В. В., Стойка А. В. Сплата судового збору як можливе обмеження доступу до правосуддя під час оскарження судового рішення в порядку цивільного судочинства / В.В. Заборовський, В.В. Манзюк, А.В. Стойка // Порівняльно-аналітичне право. - 2019. - № 5. - С. 118–122.

15. Європейські та міжнародні стандарти у сфері судочинства. – К.: ТОВ «Друкарня “Бізнесполіграф”», 2017. – 708 с.

16. Камінська І.В. Незалежність суду як засада організації судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / І.В. Камінська; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2016. - 18 с.

17. Капля О.М. Принципи адміністративного судочинства України: теорія та практика реалізації: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / О.М. Капля. – К., 2018. – 38 с.

18. Козюбра М. Принципи права: методологічні підходи до розуміння природи та класифікації в умовах сучасних глобалізаційних трансформацій / М. Козюбра // Право України. - 2017. - № 11. - С. 142-164.

19. Корецький І.О. Принцип змагальності в адміністративному судочинстві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / І.О. Корецький. – К., 2017. – 21 с.

20. Короєд С.О. Процесуальне забезпечення ефективності цивільного

судочинства: монографія / С.О. Короед. – К.: «МП Леся», 2013. – 508 с.

21. Кротюк О.В. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі та його реалізація в адміністративному судочинстві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.В. Кротюк. – К., 2013.

22. Кучер О. Г. Представництво прокуратурою у суді інтересів держави в бюджетній сфері: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О.Г. Кучер; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К., 2014. - 20 с.

23. Мельник-Томенко Ж.М. Принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом: теоретико-правовий аналіз / Ж.М. Мельник-Томенко // Правова позиція. - 2019. - № 4 (25). - С. 56 – 60.

24. Мірінович У.А. Принципи (засади) організації судової влади, що закріплені в спеціальному законодавстві України про судоустрій: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / У.А. Мірінович; ПВНЗ "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л., 2012. - 20 с.

25. Натрус О. П. Організаційно-правові засади представництва прокуратурою інтересів громадянина або держави в суді: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О. П. Натрус; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К., 2014. – 20 с.

26. Науково-практичний коментар Кодексу адміністративного судочинства України: станом на 1 грудня 2021 року / К. А. Бабенко, К. В. Бортняк [та ін.] ; за заг. ред. Д. В. Журавльова. - К. : ВД "Професіонал", 2021. - 440 с.

27. Овсяннікова О. О. Транспарентність судової влади: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О.О. Овсяннікова; Нац. юрид. акад. України імені Я. Мудрого. - Х., 2009. - 20 с.

28. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: Монографія / О.М. Овчаренко. – Х.: Право, 2008. – 304 с.

29. Особливості застосування рішень Європейського суду з прав людини при розгляді цивільних справ: навч. посібник / У.Б. Андрусів, О.Б. Верба-Сидор, Ю.В. Верхола та ін. – Львів: ЛьвДУВС, 2019. – 404 с. // <http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2738/1/%D0%AE%D1%80%D0%BA%D0%B5%D0%B2%D0%B8%D1%87%20--%20%D0%9E%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96%20%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%84%D0%A1%D0%9F%D0%9B--%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf>.

30. Панчишина О.О. Захист прокурором майнових прав дітей: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О.О. Панчишина; Ген. прокуратура України, Нац. акад. прокуратури України. – К., 2015. – 20 с.

31. Петруня В.В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04 / В.В. Петруня; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2019. – 20 с.

32. Писаренко Н.Б. Концептуальні основи адміністративного судочинства

в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.07 / Н.Б. Писаренко. – Х., 2019. – 33 с.

33. Пігарева Г. Загальновизнані принципи здійснення правосуддя: міжнародний та національний досвід / Г. Пігарева // Підприємництво, господарство і право. - 2017. - № 3. - С. 91-94.

34. Рябовол Л.Т. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі: питання теорії та практики / Л.Т. Рябовол // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. – 2020. - № 3. – С. 111-117.

35. Сакара Н.Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія / Н.Ю. Сакара. – Х. : Право, 2010. – 256 с.

36. Саленко О.В. Гармонізація законодавства України про судоустрій і статус суддів із міжнародними стандартами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О.В. Саленко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2015. – 20с.

37. Свірін О.Ф. Застосування у господарському та цивільному судочинстві принципу відшкодування судових витрат сторони, на користь якої ухвалене судове рішення / О.Ф. Свірін // Український науковий електронний журнал. - 2018. - № 3. - С. 93-97.

38. Севрук О.Р. Представництво прокурором інтересів громадян та держави у наказному провадженні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / О. Р. Севрук; Нац. акад. прокуратури України. - Київ, 2014. - 20 с.

39. Стефанчук М.М. Теоретико-методологічні та організаційно-правові засади реалізації прокуратурою України представницької функції: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.10 / М.М. Стефанчук; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2018. - 40 с.

40. Угриновська О., Гембара Г. Спрощене позовне провадження: законодавча регламентація та проблеми судової практики / О. Угриновська, Г. Гембара // Підприємництво, господарство і право. – 2018. - № 12. – С. 85 – 89.

41. Потапенко В.І. Самостійність судової влади: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / В.І. Потапенко; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2015.

42. Цивільне процесуальне право України: підручник / В. М. Коссак, Р. Я. Лемик [та ін.]; ред. В. М. Коссак. – Х.: Право, 2020. – 750 с.

43. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В. В. Комаров, К. В. Гусаров, Н. Ю. Сакара та ін.; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2016. – 848 с.

44. Шульгач Н.М. Принципи правосуддя, що забезпечують правовий статус судді в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Н.М. Шульгач; ПВНЗ "Львів. ун-т бізнесу та права". - Л., 2012. - 20 с.

45. Щербина В., Резнікова В. Основні засади (принципи) господарського судочинства / В. Щербина, В. Резнікова // Право України. - 2018. - № 7. - С. 13 — 33.

Семінарське заняття 4: Поняття альтернативних способів вирішення правових спорів. Медіація як спосіб врегулювання спорів

Теоретичні питання для обговорення:

1. Поняття правового конфлікту/ спору.
2. Поняття й передумови становлення системи альтернативних способів вирішення спорів.
3. Принципи та види альтернативних способів вирішення спорів.
4. Поняття і правова природа медіації.
5. Принципи медіації.
6. Права й обов'язки сторін медіації та медіатора.
7. Види медіації. Моделі медіації.
8. Регулювання медіації в Європейському Союзі та світі.
9. Медіація у сфері міжнародної комерційної діяльності.

Завдання:

1. Якими є основні положення наступних актів законодавства ЄС:

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (98)¹ щодо медіації у сімейних справах;

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (99) 19 щодо медіації в кримінальних справах;

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2001)⁹ щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами — приватними особами;

Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2002) 10 щодо медіації в цивільних справах;

Директива 2008/52/ЄС «Про деякі аспекти медіації у цивільних та комерційних справах».

Питання для аналізу:

1. Які варіанти мирного врегулювання спору після відкриття провадження у справі передбачають норми ГПК, ЦПК, КАСУ? Якими процесуальними рішеннями суду оформлюється таке врегулювання спору?

Як процесуально оформлюється перехід до медіації в судовому провадженні? Чи підлягає примусовому виконанню угода за результатами медіації? В якому порядку вона виконується?

2. Порівняйте діяльність суду по вирішенню спору в цивільній/ господарській/ адміністративній справі та діяльність медіатора по врегулюванню спору. Які відмінності? Які процесуальні дії суду нагадують медіаційну діяльність?

Яка діяльність може бути більш ефективною з точки зору залагодження конфлікту, виконуваності рішення тощо та враховуючи повноваження судді й

медіатора, на Вашу думку?

3. Надайте власну оцінку нормам Закону України «Про медіацію».

Практичне завдання

У подружжя Федоренків, які перебували у шлюбі 10 років, почалися серйозні сімейні конфлікти, і вони вирішили розлучитися та поділити майно згідно певної домовленості. При цьому неповнолітній син Андрій залишався з мамою, а батько мав змогу його відвідувати на вихідні. Однак через певний час після перших домовленостей батько Андрія почав вимагати зустрічі із сином кілька разів на тиждень і запропонував визначити графік проживання сина у матері й батька почергово: один тиждень у батька, інший – у матері.

У позовній заяві про розлучення дружина попросила визначити, що син проживатиме з нею, а батько має право бачитися з ним на вихідні та у святкові дні. Також вона вимагала поділити спільне майно в такий спосіб: квартиру залишити в її власності, а автомобіль і дачу – у власності чоловіка (згідно попередньої домовленості подружжя). Однак при цьому просила визначити в рішенні, що вона матиме право користуватись автомобілем двічі на місяць у вихідні. Крім того, дружина заявила претензію на 1/2 статутного капіталу ТОВ, єдиним засновником якого є її чоловік.

У відзиві на позов чоловік не заперечував проти пропонованого поділу майна, однак заявив, що оскільки у володінні дружини залишиться найцінніший актив сім'ї – 5-кімнатна квартира в центрі міста – він заперечує проти користування автомобілем дружиною. Також наголошував на необхідності визначити графік проживання сина у матері й батька почергово.

1. Запропонуйте варіант мирного вирішення спору.

2. Складіть можливий проєкт мирової угоди, коли сторони досягнуть компромісу щодо поділу майна та виховання сина (на Ваш вибір).

3. Підготуйте консультацію медіатора по цій справі, якби він був залучений до вирішення спору.

4. Складіть проєкт ухвали суду про призначення врегулювання спору за участю судді у цій справі.

Теми рефератів:

1. Медіація в кримінальному судочинстві: зарубіжний та український досвід.

2. Медіація у податкових правовідносинах: зарубіжний досвід.

3. Медіація у сімейних правовідносинах: зарубіжний досвід.

4. Зарубіжний досвід присудової медіації в цивільних та сімейних спорах.

5. Європейський досвід медіації у сфері захисту прав споживачів.

6. Досвід роботи українських центрів медіації.

7. Перспективи впровадження медіації в адміністративних спорах.

8. Історичні витоки медіації в українській історії права.

9. Роль адвоката в медіаційній діяльності.
10. Перспективи проведення медіації нотаріусом.
11. Примирні процедури у сфері господарювання: зарубіжний досвід.
12. Примирні процедури у сфері господарювання: правове регулювання і перспективи.
13. Медіація в корпоративних спорах.
14. Досвід присудової медіації в Україні в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві.

Список рекомендованої літератури:

1. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам відносно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981 р. №R(81) 7 // http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_133.
2. Рекомендація (98)1 Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації у сімейних справах // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf.
3. Рекомендація (99)19 Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації в кримінальних справах // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_828#Text.
4. Рекомендація (2001)9 Комітету Міністрів Ради Європи щодо альтернатив судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами — приватними особами // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2001_9_2001_09_05.pdf.
5. Рекомендація (2002)10 Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації в цивільних справах // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/Rec_2002_10_2002_09_18_1.pdf.
6. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. в редакції від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
7. Цивільний процесуальний кодекс від 18 березня 2004 р. в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
8. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. - № 21-22. – Ст. 135.
9. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. // Офіційний вісник України. – 2005. - № 32. – Ст. 1918.
10. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. // Відомості Верховної Ради. – 2022. - № 7. – Ст. 51.
11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Товариства з обмеженою відповідальністю «Торговий Дім «Кампус Коттон клуб» щодо офіційного тлумачення положення частини другої статті 124 Конституції України (справа про досудове врегулювання спорів) від 9 липня 2002 р. № 15–рп/2002 // <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-02>.
12. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Фенікс, 2021.

13. Альтернативні способи вирішення спорів: навч посіб. / [М. Я. Білик та ін.]; за заг. ред. Ю. Д. Притики. – Х.: Право, 2019. – 264 с.

14. Альтернативні способи вирішення спорів у кримінальному провадженні / Волкотруб С. Г., Крушинський С. А., Луцик В. В. та ін. ; під ред. У. Гелльманна, В. В. Луцика. – Хмельницький, 2015. – 204 с. // http://univer.km.ua/doc/AVS_u_kriminalnomu_provadzhenni.pdf.

15. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України : навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. ВербиСидор. – Л.: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. – 416 с. // http://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3835/1/verba-sydor_26-05-21.pdf.

16. Аракелян Р.Ф. Впровадження інституту медіації в кримінальне процесуальне законодавство України: дис ... канд. юрид. наук. – Ірпінь, 2019 // <http://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%BA%D0%B5%D0%B%D1%8F%D0%BD.pdf>.

17. Біцай А.В. Організаційно-правові засади участі адвоката в медіації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / А.В. Біцай; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2015. – 19 с.

18. Вілкінсон М. Секрети фасилітації. Smart-посібник із результативної роботи в групі / Майкл Вілкінсон; [пер. з англ. Я. Машико]. – Х.: Фабула: Ранок, 2023. – 511 с.

19. Вступ до альтернативного вирішення спорів: навч. посіб. / Г.В. Анікіна, Ю.В. Білоусов, Н.Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.]; під ред. У.Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. – 234 с.

20. Гаврилюк Р., Пацурківський П. Правосуддя та медіація як конкурентні взаємодоповнюючі системи вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві / Р. Гаврилюк, П. Пацурківський // Право України. – 2022. - № 2. – С. 143-160.

21. Грень Н.М. Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження: дис. ... канд. юрид. наук / Н.М. Грень. – Л., 2016. – 250 с.

22. Кармаза О. Медіація та переговори як альтернативні способи вирішення спорів / О. Кармаза // Підприємництво, господарство і право. – 2020. - № 5. – С. 13 – 18 // <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/5/3.pdf>.

23. Крисюк Ю.П. Медіація як позасудовий спосіб вирішення спорів: історія впровадження в зарубіжних країнах і перспективи для України / Ю.П. Крисюк // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 38 (2). – С. 154–157.

24. Леко Б.А. Медіація: підруч. для вищ. навч. закл. / Б.А. Леко. - 2-ге вид., допов. - Чернівці: Книги - ХХІ, 2014. - 518 с.

25. Любченко Я.П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац.

юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого / Я.П. Любченко. – Х., 2018. – 20 с.

26. Мазаракі Н. Сінгапурська конвенція: теоретико-правовий аналіз / Н.Мазаракі // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2019. - № 1. – С.26 – 34 // [http://zt.knute.edu.ua/files/2019/01\(102\)/5.pdf](http://zt.knute.edu.ua/files/2019/01(102)/5.pdf).

27. Мазаракі Н.А. Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні: дис. ... докт.юрид. наук: 12.00.01 / Н.А. Мазаракі. – К., 2019. – 484 с.

28. Медіація у професійній діяльності юриста: підручник / авт.кол.: Т.Білик, Р.Гаврилюк, І.Городиський [та ін.]; за ред. Н.Крестовської, Л.Романадзе. – Одеса, 2019 // <http://namu.com.ua/ua/downloads/-pidruchnik-dlyauristov/pidruchnik%20z%20mediacii.pdf>.

29. Можайкіна О.С. Поняття та зміст основних принципів медіації в цивільно-правових відносинах / О.С. Можайкіна // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. – 2017. - № 5. – С. 55–58.

30. Насилина Н. Судове примирення сторін: новела цивільного процесуального законодавства України / Н. Насилина // Право України. - 2017. - № 8. - С. 27-32.

31. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія / Н. В. Ільків, М. С. Долинська та ін.; за заг. ред. д. ю. н. М. С. Долинської. – Л.: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. – 174 с. // http://nbuviar.gov.ua/images/nak_mon_partneriv/Neiurysdyktsiini%20formy%20zakhystu%20prav%20ta%20interesiv%20subiektiv%20hospodariuvannia.pdf.

32. Огречук Г.О. Правове регулювання застосування медіації при вирішенні цивільно-правових спорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г.О. Огречук; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2016. – 213 с.

33. Потьомкіна Ю. Сінгапурська конвенція: 7 місяців потому / Ю.Потьомкіна // Юридична газета. – 2020. – 14 травня // <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/singapurska-konvenciya-7-misyaciv-potomu.html>.

34. Про медіацію, або як швидко вирішити конфлікт, не звертаючись до суду. Український Центр Медіації при Києво-Могилянській Бізнес Школі. – 124 с. // https://www.asterslaw.com/content/news/files/mediation_book_asters_ucm_1631802381_ua.pdf?fbclid=IwAR2yG5cnsPEDVNFBLJS83hIW4UhNkzHLW6x3r27gQJ0c0oUHgySJ-CIZrM.

35. Спектор О.М. Альтернативні способи вирішення цивільно-правових спорів: світовий досвід та перспективи застосування у правовій системі України / О.М. Спектор. – К. : Фенікс, 2013. – 159 с.

36. Ханік-Посполитак Р. Європейські принципи створення та діяльності інститутів альтернативних способів вирішення спорів / Р. Ханік-Посполитак // Юридичний журнал. - 2016. - № 7-8 (145-146). – С. 73 – 76.

37. Юлдашев С.О. Теоретико-правові засади застосування альтернативних методів захисту прав та законних інтересів суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.04 / С.О. Юлдашев; Нац. акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва ім. Ф.Г. Бурчака. – К., 2014.

38. Явор О.А. Закономірності розвитку сімейної медіації в зарубіжних

Семінарське заняття 5: Третейське судочинство

Теоретичні питання для обговорення:

1. Поняття, завдання, правова природа третейського розгляду спорів і третейських судів. Історія третейського судочинства.
2. Юрисдикція третейських судів.
3. Види, порядок утворення третейських судів. Третейська угода.
4. Принципи та стадії третейського судочинства.
5. Оскарження рішення третейського суду.
6. Видача наказу на примусове виконання рішення третейського суду.

Завдання

I. Організувати проведення модельного засідання третейського суду, розподіливши ролі учасників засідання між студентами.

Пропонована фабула справи:

Між Приватним підприємством “Зоря” і цегельним заводом 25 жовтня 2022 р. було укладено договір купівлі-продажу 20 тис. цеглин. Згідно з умовами договору підприємство 26 жовтня 2022 р. провело передоплату, а 30 жовтня 2022 р. представник підприємства з’явився за цеглою на власному транспорті з розрахунком отримати її в цей день, як було передбачено в договорі. Проте ні 30 жовтня, ні в наступні три дні представник підприємства не зміг одержати цеглу. Представник заводу пояснив, що цегла не може бути відвантажена через аварію в системі електропостачання.

Приватне підприємство купило потрібну йому цеглу в іншого виробника і 5 листопада 2022 р. повідомило цегельний завод про відмову від договору. Одночасно воно зажадало повернення суми передоплати, відшкодування збитків за експлуатацію та простій автотранспорту, сплати неустойки в розмірі облікової ставки НБУ за кожен день прострочення поставки товару (розмір неустойки закріплено в договорі). Оскільки вимоги підприємства не були задоволені, воно звернулося з заявою до третейського суду (визначеного в договорі купівлі-продажу), в якій вимагало задовольнити перелічені вимоги підприємства.

II. Знайдіть помилку в реченнях:

1. Третейський розгляд здійснюється в засіданні третейського суду за участю сторін, прокурора або їх представників, якщо сторони не домовилися про інше щодо їхньої участі в засіданні.

Третейський суд вправі визнати явку сторін у засідання не обов’язковою. Сторонам має бути направлено повідомлення про день, час і місце проведення засідання третейського суду не пізніше ніж за 5 днів до такого засідання.

2. Якщо регламентом третейського суду строк надання відзиву на позовну заяву не визначений, а також у разі розгляду справи третейським судом для вирішення конкретного спору відзив на позовну заяву надається не менше ніж за два дні до наступного засідання третейського суду, який вирішує спір.

3. Сторони, прокурор та інші учасники мають право закінчити розгляд справи укладенням мирової угоди як до початку третейського розгляду, так і на будь-якій його стадії, до прийняття постанови. За клопотанням сторін третейський суд приймає постанову про затвердження мирової угоди. Мирова угода може стосуватися лише прав і обов'язків сторін та інших учасників щодо предмета спору.

4. Рішення третейського суду не може бути оскаржене сторонами, прокурором, третіми особами, а також особами, які не брали участі в справі, у разі якщо третейський суд вирішив питання про їхні права й обов'язки, до суду.

5. При розгляді заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду за клопотанням однієї із сторін господарський суд витребує справу з третейського суду ad hoc, в якому вона зберігається. Справа має бути направлена до господарського суду протягом трьох днів від дня надходження вимоги. У такому разі строк розгляду заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду продовжується до двох місяців з дня її надходження до суду.

III. Заповніть порівняльну таблицю.

	Господарський суд (розгляд справи у першій інстанції)	Постійно діючий третейський суд
1. Підготовка справи до розгляду		
2. Формування складу суду		
3. Забезпечувальні заходи		
4. Подання позовної заяви, відзиву на позовну заяву та зустрічного позову		
5. Судові витрати		
6. Фіксація розгляду справи		
7. Правила й порядок проведення експертизи		
8. Докази і засоби доказування		
9. Ухвалення рішення		
10. Підстави оскарження рішення		
11. Порядок виконання рішення		

Задачі

1. Між Публічним акціонерним товариством «Компанія» (м. Київ) і Фермерським господарством «Золотоноша» (с. Грузьке, Кіровоградська область) було укладено третейську угоду у вигляді третейського застереження в договорі поставки № 033014 від 14.02.2023 (п. 9.8 — 9.8.5), відповідно до змісту якого сторони дійшли згоди, що усі суперечки, розбіжності, вимоги і претензії, які можуть виникнути між ними за цим договором чи в зв'язку з ним, підлягають остаточному вирішенню в постійно діючому Третейському суді при Сумській міжрегіональній товарній універсальній біржі (м. Суми).

Після ухвалення рішення вказаним Третейським судом ПАТ «Компанія» подало заяву про скасування рішення третейського суду до господарського суду, покликаючись на те, що останнім визнано у судовому порядку третейську угоду недійсною.

Яким господарським судом буде розглядатися заява про скасування рішення третейського суду? Які вимоги встановлені до заяви про скасування рішення третейського суду? Яке рішення має ухвалити господарський суд за результатами розгляду заяви про скасування рішення третейського суду? Які вимоги встановлені до третейської угоди? Яка різниця між третейською угодою і третейським застереженням?

Складіть проєкт третейської угоди.

2. 30.01.2023 до Східного апеляційного господарського суду надійшла заява від Товариства з обмеженою відповідальністю «Надія», в якій товариство просить суд скасувати в повному обсязі рішення Харківського міжобласного третейського суду (постійно діючий) при Асоціації «Міжрегіональний юридичний союз», покликаючись на порушення його прав (заявник був позбавлений права брати участь у формуванні складу третейського суду), що є порушенням Регламенту Третейського суду. Окрім того, склад третейського суду не відповідав вимогам ст. 16—19 Закону України «Про третейські суди», були порушені принципи організації й діяльності третейського суду під час розгляду справи.

Ухвалою Східного апеляційного господарського суду скасоване рішення вказаного третейського суду. Проте інша сторона по справі – Товариство з обмеженою відповідальністю «Вікант» - подала апеляційну скаргу, в якій просить ухвалу скасувати та прийняти нове рішення, покликаючись на те, що господарський суд помилково застосував ст. 7 Регламенту третейського суду, оскільки п. 7.1 зазначає, що сторони вправі домовитись між собою про процедуру обрання чи призначення одноособового третейського судді або складу третейського суду.

Що таке Регламент постійно діючого третейського суду? Який порядок формування складу третейського суду? Які підстави для оскарження рішення третейського суду? Чи підлягає скасуванню рішення Харківського міжобласного третейського суду при Асоціації «Міжрегіональний юридичний союз» з огляду на описані вище обставини?

Тестові завдання:

1. Що з переліченого нижче не належить до принципів діяльності третейського суду:

- 1) незалежність третейських суддів і підкорення їх тільки законові;
- 2) рівність усіх учасників третейського розгляду перед законом і третейським судом;
- 3) змагальність сторін, свобода в наданні ними третейського суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 4) колегіальність і єдиноначальність;
- 5) субординація та координація?

2. До завдань третейського суду належать:

- 1) правове регулювання міжнародних перевезень;
- 2) захист майнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб;
- 3) захист немайнових прав та охоронюваних законом інтересів фізичних та юридичних осіб;
- 4) правове регулювання сімейних відносин з «іноземним елементом»;
- 5) правове регулювання кримінальної відповідальності фізичних осіб.

3. Які документи визначають внутрішню організацію та діяльність постійно діючого третейського суду:

- 1) регламент;
- 2) статут;
- 3) положення;
- 4) правила;
- 5) кодекс?

4. Які справи підвідомчі третейському суду:

- 1) справи у спорах про визнання недійсними нормативно-правових актів;
- 2) справи у спорах, що виникають із шлюбних контрактів (договорів);
- 3) справи у спорах, що виникають при виконанні господарських договорів;
- 4) справи у спорах про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом;
- 5) справи у спорах щодо нерухомого майна?

5. Постійно діючі третейські суди можуть діяти при:

- 1) міністерствах;
- 2) міських радах;
- 3) торгово-промислових палатах;
- 4) громадських організаціях;
- 5) товарних біржах.

6. Яким документом встановлюються порядок і правила розгляду справ у постійно діючих третейських судах?

- 1) третейська угода;
- 2) регламент;
- 3) ухвала;
- 4) рішення;
- 5) постанова?

7. В яких випадках третейська угода вважається укладеною:

- 1) якщо вона підписана сторонами;
- 2) якщо укладена шляхом обміну листами;
- 3) якщо укладена шляхом обміну повідомленнями по телетайпу;
- 4) якщо укладена шляхом направлення відзиву на позов, в якому одна зі сторін підтверджує наявність угоди, а інша сторона проти цього не заперечує;
- 5) якщо укладена в усній формі?

8. Які обов'язкові відомості має містити третейська угода:

- 1) найменування сторін;
- 2) місцезнаходження сторін;
- 3) предмет спору;
- 4) місце і дату укладання угоди;
- 5) дату і час укладення угоди?

9. Склад третейського суду для вирішення конкретного спору формується:

- 1) безпосередньо державою;
- 2) господарським судом;
- 3) третейським судом;
- 4) за домовленістю сторін;
- 5) відповідно до регламенту третейського суду.

10. В якому складі третейський суд може розглядати справу:

- 1) одноособово суддя або певна парна кількість суддів;
- 2) одноособово суддя або кілька суддів;
- 3) одноособово суддя;
- 4) певна парна кількість суддів;
- 5) певна непарна кількість суддів?

11. На якій стадії розгляду справи у третейському суді сторони мають право укласти мирову угоду:

- 1) на стадії підготовки справи до розгляду;
- 2) на стадії розгляду справи по суті;
- 3) на стадії виконання рішення третейського суду;
- 4) на стадії перегляду рішення третейського суду;

5) на будь-якій стадії до виконання рішення третейського суду?

12. На якому етапі розгляду справи у третейському суді сторона має право заявити про відсутність у третейського суду компетенції:

- 1) до подання позову до третейського суду;
- 2) до початку розгляду справи по суті;
- 3) на будь-якому етапі розгляду спору третейським судом;
- 4) до винесення третейським судом рішення;
- 5) на стадії виконання рішення третейського суду?

13. Якщо в третейській угоді або в регламенті третейського суду не визначена процедура відводу судді, то протягом якого строку повинна бути подана письмова заява про відвід:

- 1) 3 дні;
- 2) 5 днів;
- 3) 10 днів;
- 4) 20 днів;
- 5) 30 днів;
- 6) правильна відповідь відсутня.

14. Якщо регламентом постійно діючого третейського суду не визначений строк надання відзиву на позовну заяву, то в який строк до першого судового засідання він має бути поданий стороною у справі:

- 1) 2 дні;
- 2) 3 дні;
- 3) 5 днів;
- 4) 7 днів;
- 5) 10 днів;
- 6) правильна відповідь відсутня.

15. Протягом якого строку сторони можуть звернутися до третейського суду із заявою про прийняття додаткового рішення щодо вимог, які були заявлені під час третейського розгляду, але не знайшли відображення у рішенні:

- 1) 3 дні;
- 2) 5 днів;
- 3) 7 днів;
- 4) 0 днів;
- 5) 20 днів
- 6) правильна відповідь відсутня.

16. В який строк з дня прийняття рішення третейським судом до господарського суду подається заява про скасування такого рішення:

- 1) 1 місяць;
- 2) 2 місяці;

- 3) 3 місяці;
- 4) 6 місяців;
- 5) один рік;
- 6) правильна відповідь відсутня.

17. Якими органами представлено третейське самоврядування:

- 1) Всеукраїнський з'їзд третейських суддів;
- 2) Третейська палата України;
- 3) Торгово-промислова палата України;
- 4) Вища рада юстиції;
- 5) Вища кваліфікаційна комісія суддів?

Контрольні запитання:

1. Яким є зміст повноважень третейського суду?
2. Які суб'єкти права мають право на звернення до третейського суду?
3. Які загальні принципи здійснення правосуддя третейським судом?
4. Розкрийте зміст принципу арбітрування як одного з принципів діяльності третейських судів.
5. Які категорії справ не підвідомчі третейському суду?
6. Які вимоги встановлені до суддів третейських судів?
7. Яким є склад витрат, пов'язаних із розглядом спору в третейському суді?
8. Розкрийте загальний порядок розгляду спору в третейському суді.
9. Яким чином забезпечується здійснення діловодства в третейських судах?
10. Які засоби доказування застосовуються в третейському судочинстві?
11. Який порядок прийняття рішення третейським судом?
12. Які підстави припинення розгляду справи третейським судом?
13. Який порядок виконання рішення третейського суду?

Теми рефератів та оглядів судової практики:

1. Історія третейського судочинства в Україні.
2. Третейська угода: практика застосування в Україні.
3. Проблемні питання юрисдикції третейських судів щодо розгляду господарських спорів.
4. Проблеми виконання рішень третейських судів.
5. Правовий режим третейської угоди.
6. Тендеції судової практики оскарження рішень третейського суду.
7. Видача наказу на примусове виконання рішення третейського суду: актуальна судова практика.
8. Перспективи вдосконалення законодавства про третейське судочинство.

Список рекомендованої літератури:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. в редакції від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
2. Цивільний процесуальний кодекс від 18 березня 2004 р. в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
3. Закон України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>.
4. Огляд судової практики Верховного Суду щодо оскарження рішень третейського суду (2018-2019 роки) // https://donetskcci.com/files/pagestatic/ogljad_rishen_tret.pdf.
5. Огляд практики розгляду Верховним Судом справ про оскарження рішень третейських судів та видачу наказів на примусове виконання рішень третейських судів, утворених відповідно до Закону України "Про третейські суди", якщо такі рішення ухвалено у спорах, віднесених до юрисдикції господарських судів. Рішення, внесені до ЄДРСР, за грудень 2021 року – травень 2022 року / Упоряд. управління забезпечення роботи судової палати для розгляду справ про банкрутство. – К., 2022. – 30 с. // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_p_ract/Oglyad_tret_sud_2021_2022.pdf.
6. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо оскарження рішень третейських судів та надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів за 2018-2022 рр. // https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/sud_p_ract/Oglyad_KCS_tret_sud.pdf.
7. Узагальнення практики застосування судами Закону України «Про третейські суди» від 11 лютого 2009 р. // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/n_005700-09.
8. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Фенікс, 2021.
9. Альтернативні способи вирішення спорів: навч. посіб. / М. Я. Білак, Ю. Д. Притика, О. М. Спектор, М. М. Хоменко; за заг. ред. Ю.Д. Притики. – Х.: Право, 2019.
10. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. – Л.: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. – 416с.
11. Бут І.О. Розгляд цивільно-правових спорів третейськими судами в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І.О. Бут. – Одеса, 2016. – 229 с.
12. Вступ до альтернативного вирішення спорів: навч. посіб. / Г.В. Анікіна, Ю.В. Білоусов, Н.Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.]; під ред. У. Хелльманна, Н.Л. Бондаренко-Зелінської. – Хмельницький: Хмельницький

університет управління та права, 2017.

13. Котвяковський Ю. О. До питання про підстави оскарження рішення третейського суду / Ю. О. Котвяковський // Право і суспільство. – 2017. - № 5, ч.2. – С. 64–68.

14. Любченко Я. П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого / Я. П. Любченко. - Х., 2018. - 20 с.

15. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія / Н.В. Ільків, М.С. Долинська та ін.; за заг. ред. д.ю.н. М.С. Долинської. – Л.: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. – 174с.

16. Переверзєв І.О. Третейське судочинство у сфері господарської діяльності: проблеми застосування та шляхи вирішення / І.О. Переверзєв // Форум права. – 2017. - № 5. – С. 298–304

17. Притика Ю.Д. Проблеми захисту цивільних прав та інтересів у третейському суді: монографія. – К.: Ін Юре, 2006. – 636 с.

18. Шепель Т.П., Чагін С.М., Колотило М.М., Болтушкіна О.В., Мустафаєва М.Д., Харченко Н.М. Третейські суди в Україні: стан розвитку, статистика, практика та перспективи. – К., 2018. – 52 с.

19. Юлдашев С.О. Правове регулювання третейського розгляду господарських спорів: автореф. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.04 / С.О. Юлдашев; НАН України. Ін-т екон.- прав. дослідж. – Донецьк, 2006. – 18 с.

Семінарське заняття 6: Міжнародний комерційний арбітраж. Особливості вирішення колективних трудових спорів

Теоретичні питання для обговорення:

1. Поняття, правова природа міжнародного комерційного арбітражу.
2. Правова основа міжнародного комерційного арбітражу.
3. Компетенція міжнародного комерційного арбітражу.
4. Арбітражна угода.
5. Арбітражне провадження.
6. Визнання та виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу.
7. Оскарження рішень міжнародного комерційного арбітражу.
8. Трудовий арбітраж: загальні поняття.
9. Порядок вирішення колективних трудових спорів.

Завдання:

1. Проаналізувавши норми законів України «Про судоустрій та статус суддів», «Про третейські суди» та «Про міжнародний комерційний арбітраж» у частині вимог, що встановлені до суддів господарських судів I інстанції і суддів третейського суду та міжнародного комерційного арбітражного суду, заповніть таблицю:

Вимоги	Господарський суд	Третейський суд	Міжнародний комерційний арбітраж
1. Громадянин України			
2. Вік — не молодший 30 років			
3. Наявність вищої юридичної освіти			
4. Наявність вищої економічної освіти			
5. Стаж роботи в галузі права не менше трьох років			
6. Проживання на території України не менше 10 років			
7. Володіння державною мовою			
8. Пряма чи опосередкована незаінтересованість у результатах вирішення спору			
9. Володіння іноземною мовою			
10. Особа, наділена знаннями, досвідом, діловими та моральними якостями, необхідними для вирішення спору			

11. Стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років			
12. Додаткові вимоги, встановлені за погодженням сторін			

2. Підготувати проєкт позовної заяви до МКАС при ТПП України, який заявляє польське приватне акціонерне товариство до українського товариства з обмеженою відповідальністю про стягнення суми авансу за не поставлену вчасно продукцію та штраф у розмірі 20% авансу за порушення відповідного договірною зобов'язання.

Окрім наведених вище, необхідні вихідні дані для підготовки позову студент визначає самостійно.

Якими нормативними документами, у т.ч. міжнародними, необхідно обов'язково керуватися при підготовці вказаного позову?

3. Обґрунтуйте, які саме альтернативні позасудові способи розгляду та вирішення правових спорів можуть бути застосовані для розв'язання спорів між: засновниками ТОВ і новим учасником ТОВ; між Антимонопольним комітетом України і суб'єктом господарювання, стосовно якого порушена справа про вчинення актів недобросовісної конкуренції; між обвинуваченим у кримінальній справі та прокурором; між міською радою та обласною державною адміністрацією; між розлученими батьками неповнолітньої дитини стосовно участі батьків у її вихованні; між сторонами зовнішньоекономічного договору; між профспілкою та роботодавцем; між нотаріусом та спадкоємцями, які претендують на отримання спадщини; між винуватцем дорожньо-транспортної пригоди та потерпілим від неї про розмір відшкодування заподіяної шкоди; між іноземним інвестором і державою.

Чи в кожному з наведених спорів можливим є застосування АВС?

Задача

Словацьке товариство з обмеженою відповідальністю звернулося до МКАС при ТПП України з позовом до українського товариства з обмеженою відповідальністю про визнання права власності на нерухоме майно, яке знаходиться та зареєстроване в Україні. Можливість вирішення цього спору у вказаному арбітражі була передбачена арбітражною угодою між сторонами спору.

Чи вправі МКАС при ТПП України вирішити вказаний спір? Чи правомірною є відповідна норма арбітражної угоди? Яке процесуальне рішення має ухвалити МКАС у даному випадку?

Теми рефератів та оглядів судової практики:

1. Застереження про публічний порядок як умова арбітражної угоди.
2. Генеза застереження про публічний порядок.
3. Онлайн-арбітраж: поняття, перспективи впровадження.
4. Участь Національної служби посередництва і примирення в примирних процедурах вирішення трудових спорів.
5. Міжнародні стандарти примирних процедур вирішення трудових спорів.
6. Правовий статус арбітра міжнародного комерційного арбітражу.
7. Суперечність арбітражного рішення публічному порядку України як підстава для відмови у наданні дозволу на його виконання.
8. Визнання та виконання арбітражних рішень: зарубіжний досвід.
2. Перспективи розвитку правового регулювання міжнародного комерційного арбітражу в Україні.
3. Перспективи розвитку примирних процедур з урегулювання індивідуальних і колективних трудових спорів в Україні.
4. Проблеми визнання та виконання іноземних арбітражних рішень у контексті актуальної судової практики.
5. Правове регулювання і діяльність Спортивного арбітражного суду.

Список рекомендованої літератури:

1. Рекомендація Міжнародної організації праці «Щодо добровільного примирення та арбітражу» від 26 вересня 1951 р. № 92 // http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/993_232.
2. Конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень від 10 червня 1958 р. // Офіційний вісник України. – 2004. - № 45. – Ст. 3004.
3. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж від 21 квітня 1961 р. // https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_069#Text.
4. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. в редакції від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
5. Закон України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4002-12>.
6. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» від 3 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. - № 34. – Ст. 227.
7. Цивільний процесуальний кодекс від 18 березня 2004 р. в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.
8. Закон України «Про третейські суди» від 11 травня 2004 р. // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>.
9. Закон України «Про медіацію» від 16 листопада 2021 р. // Відомості Верховної Ради. – 2022. - № 7. – Ст. 51.
10. Регламент МКАС при ТПП України, затверджений рішенням Президії

Торгово-промислової палати України від 01.01.2018 // <https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Reglament-ISAS-pry-TPP-Ukrayiny.pdf>.

11. Постанова Пленуму Верховного суду України «Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України» від 24 грудня 1999 р. № 12 // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99#Text>.

12. Лист ВССЦКС «Узагальнення про практику розгляду судами справ про оспорування рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду України при Торгово-промисловій палаті України та про визнання та виконання рішень міжнародних та іноземних арбітражів» від 1 вересня 2015р. // <http://consultant.parus.ua/?doc=09YUK0B11A>.

13. Огляд практики Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду у справах щодо надання дозволу на виконання рішень міжнародних комерційних арбітражних судів та їх оспорування / Упоряд.: канд. юрид. наук Д. Д. Луспеник, канд. юрид. наук Ю. В. Черняк; відпов. за вип.: д-р юрид. наук М.М. Шумило. – К., 2019. – Вип. 2. – 33 с. // https://icas.org.ua/wp-content/uploads/Oglyad_ICAS.pdf.

14. Альтернативне вирішення цивільно-правових спорів: підручник / за ред. Н. Ю. Голубевої. – Одеса: Фенікс, 2021.

15. Альтернативні способи вирішення спорів: навч. посіб. / М. Я. Білак, Ю. Д. Притика, О. М. Спектор, М. М. Хоменко; за заг. ред. Ю.Д. Притики. - Х.: Право, 2019.

16. Альтернативні способи вирішення цивільних спорів за законодавством України: навчальний посібник / Верба-Сидор О. Б., Воробель У. Б., Грабар Н. М., Дутко А. О., Юркевич Ю. М.; за ред. канд. юрид. наук, доц. О. Б. Верби-Сидор. – Л.: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2021. – 416с.

17. Белоусов П. Виконуваність арбітражної угоди / П. Белоусов // Юридична газета. – 2019. – 17 вересня. // <https://yur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodniy-arbitrazh-ta-adr/vikonuvanist-arbitrazhnoyi-ugodi.html>.

18. Беляневич О., Подцерковний О. Чи залишатиметься Україна дружньою до арбітражу юрисдикцією? (01.06.2023) / О. Беляневич, О. Подцерковний // <https://sud.ua/uk/news/blog/272012-chi-zalishatimetsya-ukrayina-druzhnoyu-do-arbitrazhu-yurisdiktsiyeyu>.

19. Волощук О.Т., Гетманцев М.О. Арбітражна угода («*clausula arbitriosa*») в міжнародному комерційному арбітражі: поняття, види та зміст / О.Т. Волощук, М.О. Гетманцев // Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху. Збірник доповідей і статей до V Міжнародних арбітражних читань пам'яті академіка І. Г. Побірченка. – К.: 2019. – 184 с. – С. 32-39.

20. Вронов К.М. Принцип «компетенції-компетенції» в міжнародному комерційному арбітражі: дис... канд. юрид. наук / К.М. Вронов; Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна. - Х., 2018. – 207 с.

21. Вступ до альтернативного вирішення спорів: навч. посіб. / Г. В. Анікіна, Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська [та ін.] ; під ред. У. Хелльманна, Н. Л. Бондаренко-Зелінської. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017.

22. Гончаренко О.М. Міжнародний комерційний арбітраж: навч. посіб. – Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2014. – 203 с.

23. Дейнека В.М. Примирні процедури вирішення трудових спорів: дис... канд. юрид. наук (12.00.05) / В.М. Дейнека; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – О., 2015. – 200 с.

24. Деревянко Б.В. Про уточнення арбітрабельності предмета спору, сфери застосування спеціального Закону та юрисдикції Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України / Б.В. Деревянко. – Правовий тиждень. – 2021. – 25 червня // <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=124977>.

25. Ємець І. Регіональний міжнародний публічний порядок і зміст «застереження про публічний порядок» в договорах про правову допомогу у цивільних справах / І. Ємець // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – 2015. – Vol. 2, Iss. 4. – С. 116–121.

26. Коваленко І. Поняття та види арбітрабельності в теорії міжнародного комерційного арбітражу / Коваленко І. // Підприємництво, господарство і право. – 2017. – № 1.

27. Комаров В.В. Визнання та виконання рішень іноземних судів та міжнародних комерційних арбітражів / В.В. Комаров. – Х.: Видавництво «Право», 2020. – 663 с.

28. Кравцов С.О. Міжнародний комерційний арбітраж та національні суди: автореф. дис... канд. юрид. наук (12.00.03) / С.О. Кравцов; Нац. ун-т «Юрид. акад. імені Ярослава Мудрого». – Х., 2012.

29. Любченко Я.П. Альтернативні способи вирішення правових спорів: теоретико-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого / Я.П. Любченко. – Х., 2018. – 20 с.

30. Мальський М.М. Арбітражна угода: теоретичні та практичні аспекти: Монографія / М.М. Мальський. – Л.: Літопис, 2013. – 374 с.

31. Международный коммерческий арбитраж: вызовы современности. Сборник статей и докладов. К 25-летию деятельности МКАС при ТПП Украины и развития международного коммерческого арбитража в Украине. – К.: 2017. – 256 с.

32. Міжнародний комерційний арбітраж / Білоусов Ю. В., Конащук В.М., Коссак В. М. та ін.; під ред. У. Гелльманна, В. М. Коссака. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. – 204 с.

33. Мисишин А.В. Визнання і виконання рішень іноземних юрисдикційних органів в умовах євроінтеграції України в Європейський Союз: дис. ... д. філософ: 081 – Право / А.В. Мисишин. – Л.: ЛНУ імені Івана Франка, 2021. -228 с.

34. Навроцька Ю.В. Публічний порядок як юридична категорія в національній і зарубіжних правових системах / Ю.В. Навроцька // Вісник

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «ПРАВО». – 2018. – Вип. 25. – С. 181.

35. Неюрисдикційні форми захисту прав та інтересів суб'єктів господарювання: монографія / Н.В. Ільків, М.С. Долинська та ін.; за заг. ред. д.ю.н. М.С. Долинської. – Л.: ТОВ «Галицька видавнича спілка», 2020. – 174с.

36. Нью-Йоркська конвенція про визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: 60-річна історія успіху. Збірник доповідей і статей до V Міжнародних арбітражних читань пам'яті академіка І. Г. Побірченка. – К.: 2019. – 184 с. // <https://icac.org.ua/wp-content/uploads/V-Mizhnarodni-arbitrazhni-chytannya-pam-yati-akademika-I-G-Pobirchenka-Zbirnyk-dopovidej-i-statej.pdf>.

37. Перепелинська О.С. Які спори (не) можна передавати на вирішення міжнародного арбітражу за законодавством України // Integrites. – 2017 // <https://www.integrites.com/uk/publications/yaki-spori-ne-mozhnaperedavati-na-virishennya-mizhnarodnogo-arbitrazhu-za-zakonodavstvom-ukraini>.

38. Притика Ю.Д. Міжнародний комерційний арбітраж: Питання теорії та практики: Монографія / Ю.Д. Притика. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – 516 с.

39. Теплюк С.М. Застереження про публічний порядок як підстава для відмови у визнанні і виконанні іноземних арбітражних рішень: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / С.М. Теплюк; Нац. акад. наук України, Ін-т д-ви і права імені В.М. Корецького. – К., 2018. – 206 с.

40. Яремко В. Інвестиції у спори – перспективи українського ринку. Як працюють іноземні фонди, що фінансують вирішення спорів, та чому вони не інвестують в українські судові справи / В. Яремко // Економічна правда. – 2020. – 13 жовтня // <https://www.epravda.com.ua/columns/2020/10/13/666211/>.

Семінарське заняття 7: Актуальні питання судового доказування. Окремі проблеми процесуального права

Теоретичні питання для обговорення:

1. Розкриття доказів у цивільному та господарському процесі.
2. Показання свідків як засіб доказування в господарському процесі.
3. Електронні докази.
4. Інформація із соціальних мереж як докази.
5. Проблемні аспекти тлумачення поняття інтересу громадян і організацій як об'єкта судового захисту.
6. Захист у суді прав невизначеного кола осіб. Групові (масові) позови.
7. Окремі проблеми системи надання правничої допомоги в судових провадженнях.
8. Електронне судочинство: реалії, проекти, науковий погляд.

Завдання:

Знайти по 3-4 судові рішення Верховного Суду за останні три роки, в

яких би аналізувалося питання застосування судами норм процесуальних кодексів щодо:

- використання як електронних доказів/ неприйняття як доказів аудіо- та відеофайлів у господарському, адміністративному, цивільному судочинстві;
- неприйняття доказів у зв'язку з порушенням строків їх подання;
- недопустимості доказів в адміністративному, господарському, цивільному судочинстві;
- використання як електронних доказів/ неприйняття як доказів переписки в соціальних мережах та електронною поштою, публікацій на вебсайтах.

Теми рефератів та оглядів судової практики:

1. Особливості стандарту доказування в господарському судочинстві.
2. Особливості стандарту доказування в цивільному судочинстві.
3. Особливості стандарту доказування в адміністративному судочинстві.
4. Особливості доказування в судових справах про захист прав інтелектуальної власності.
5. Досудове врегулювання спорів у цивільному й господарському судочинстві: правове регулювання і судова практика.
6. Досудове врегулювання спорів в адміністративному судочинстві: правове регулювання і судова практика.
7. Діджиталізація судочинства і доступ до суду.
8. Забезпечення показань свідків в українському судочинстві: актуальна судова практика.
9. Належні способи захисту права власності в актуальній судовій практиці.
10. Визнання недійсними актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування в господарському судочинстві: актуальний стан судової практики.
11. Проблеми способів судового захисту прав у спорах з органами державної влади і місцевого самоврядування в господарському й адміністративному судочинстві.
12. Способи судового захисту порушених прав у сфері містобудування.
13. Способи судового захисту прав та інтересів у корпоративних правовідносинах.
14. Належні способи захисту прав позивачів у господарських договірних спорах.
15. Поняття ефективного способу захисту прав та інтересів: тлумачення касаційною інстанцією в цивільному, господарському та адміністративному судочинстві.
16. Установлення, зміна й припинення господарських правовідносин як спосіб захисту прав у господарському судочинстві.
17. Визнання наявності або відсутності прав як спосіб захисту прав у цивільному й господарському процесях.

18. Вихід адміністративного суду за межі позовних вимог: судова практика.

19. Вирішення судових спорів онлайн: перспективи запровадження в Україні.

20. Судовий захист прав та законних інтересів громадян громадськими об'єднаннями: актуальна судова практика.

21. Судовий захист публічних інтересів: актуальні питання судової практики.

22. Процесуальні проблеми захисту публічних інтересів у сфері містобудування.

23. Судовий спосіб боротьби із самовільною забудовою в контексті містобудівної реформи.

24. Позитивний досвід доступу громадськості до правосуддя у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Список рекомендованої літератури:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. в редакції від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.

2. Цивільний процесуальний кодекс від 18 березня 2004 р. в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.

3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. в редакції Закону України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2017. - № 48. - Ст. 436.

4. Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 5 липня 2012 р. // Відомості Верховної Ради. – 2013. - № 27. - Ст. 282.

5. Постанова ВП ВС від 12 лютого 2019 р. у справі № 826/7380/15 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80427413>.

6. Electronic evidence in civil and administrative proceedings. Guidelines adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 30 January 2019 and explanatory memorandum // <https://rm.coe.int/guidelines-on-electronic-evidence-and-explanatory-memorandum/1680968ab5>.

7. Керівні принципи Комітету Міністрів Ради Європи щодо механізмів онлайн вирішення спорів у цивільному та адміністративному судочинстві – Пояснювальна записка. Європейський комітет із питань правового співробітництва (CDCJ) 1407 зустріч, 16 червня 2021 р. // <https://rm.coe.int/explanatory-memorandum-uk-2781-5534-0037-2/1680a53deb>.

8. Guidelines on videoconferencing in judicial proceedings «Проведення судових проваджень у режимі відео конференції». Керівні принципи, ухвалені Європейською комісією з питань ефективності правосуддя (CEPEJ) на 36-му пленарному засіданні (червень 2021 р.) // <https://rm.coe.int/cepej-2021-4-guidelines-videoconference->

en/1680a2c2f4?fbclid=IwAR2GdINz4_ROi_3tQRYiLIUKexvln8CwUXYCAguQR9zsZ-wV9f0xYb04Nk.

9. Practical Guidelines For Remote Judging (Практичне керівництво щодо проведення судових проваджень у режимі відеоконференції в Центральній та Східній Європі, Інститут CEELI) // https://ceeliinstitute.org/practical-guidelines-for-remote-judging/?fbclid=IwAR1h25PwuF-0EbDhVE-Dcb_stTD4qdKt5s2N-caZ5nyCYsNLSwwPDX0IHbM.

10. Апанасенко К.І. Дозвільні правовідносини у сфері господарювання: проблеми теорії і практики / К.І. Апанасенко. – К.: ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Макутова Національної академії наук України», 2020. – 430 с. – С. 258 – 266.

11. Апанасенко К.І. Захист у суді прав та інтересів осіб у сфері містобудування громадськими об'єднаннями: постановка проблеми / К.І. Апанасенко // Економіка та право. – 2021. - № 4 (63). – С. 56-67.

12. Аракелян М. Адвокатура у механізмі надання проєкційної правничої допомоги (до питання про скасування адвокатської допомоги) / М. Аракелян // Право України. – 2019. - № 12. – С. 113-130.

13. Берестова І.Е. Захист публічних інтересів учасників цивільних відносин: взаємозв'язок цивільного судочинства і конституційного провадження: дис... д-ра юрид. наук: 12.00.02; 12.00.03 / І.Е. Берестова. – К.: НДІ прив. права і підпр-тва ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2019. – 510 с.

14. Білоусов Ю. Право на пред'явлення групового позову / Ю. Білоусов // Право України. – 2015. - № 9. – С. 56-62.

15. Бортнік О. Г. Особливості рішення суду у справах про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб / О. Г. Бортнік, Т. В. Степаненко // Право і безпека. - 2015. - № 2 (57). - С. 154-160.

16. Васильченко Т. Новели інституту доказування у господарському судочинстві / Т. Васильченко // Право України. - 2017. - № 9. - С. 146-153.

17. Гетманцев М.О. Категорія «законний інтерес» у цивільному процесуальному праві / М.О. Гетманцев // Приватне право і підприємництво. – 2016. – Вип. 15. – С. 38 – 42.

18. Губська А.В. Масові чи представницькі позови: конкуренція понять / А.В. Губська // Право і суспільство. – 2015. - № 3, частина 2. – С. 48 – 53.

19. Гулик А.Г. Концентрація доказового матеріалу у цивільній справі – шлях до оптимізації цивільного судочинства / А.Г. Гулик // Право. Людина. Довкілля. – 2020. – Том 11, № 2. – С. 81-89.

20. Дем'янова О., Гах Р. Окремі аспекти правового регулювання розкриття доказів за Цивільним процесуальним законодавством / О. Дем'янова, Р. Гах // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2019. – Вип. 4.

21. Доступ до правосуддя в галузі охорони довкілля: практичний посібник / Є. А. Алексеєва, Г. В. Левіна, О. М. Шуміло та ін.; за заг. ред. О. В.

Кравченко; Міжнародна благодійна організація «Екологія–Право–Людина». – Л.: Норма, 2015. – 144 с.

22. Дрогозюк К. Процесуально-правові особливості використання електронних доказів, отриманих із соціальних мереж, у цивільному процесі / К. Дрогозюк // Право України. – 2020. - № 1. – С. 214-229.

23. Дунаєвська С. Дещо інший погляд на афідевіт / С. Дунаєвська // Мала енциклопедія нотаріуса. – 2017. – № 2 (92). – С. 28-32.

24. Захист прав та інтересів учасників майнових відносин: питання теорії і практики: колективна монографія / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доцента І.Ф. Коваль. – Вінниця: ТВОРИ, 2020. – 272 с. // file:///C:/Users/Acer/Downloads/9484-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-18920-1-10-20210215.pdf.

25. Зельдіна О.Р., Хрімлі О.Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: монографія; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень / О.Р. Зельдіна, О.Г. Хрімлі. – К.: Юрінком Інтер, 2015. – 176 с. // https://unba.org.ua/assets/uploads/files/Zeldina_Hrimli_Mono.pdf.

26. Інститут адвокатури у національній правовій доктрині (Тема номеру) // Право України. – 2019. - № 12.

27. Каламайко А.Ю. Електронні засоби доказування в цивільному процесі: автореф. дис. канд. юрид. наук. (12.00.03) / А.Ю. Каламайко. – Х., 2016. – 23с.

28. Козирєва В.П., Хомченко О.В. Показання свідків як засіб доказування в господарському процесі / В. П. Козирєва, О.В. Хомченко // Юридичний вісник. – 2018. - № 4 (49). – С. 151-156.

29. Короєд С.О. Юридична (матеріально-правова) заінтересованість позивача як передумова надання йому судового захисту цивільних прав / С.О. Короєд // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія «Право». – 2018. - № 6 (18). – С. 60 – 64.

30. Кройтор В., Степаненко Т. Судове провадження за масовими позовами: пропозиції з удосконалення українського законодавства у світлі досвіду країн Європейського Союзу / В. Кройтор, Т. Степаненко // Право України. - 2015. - № 9.

31. Кухнюк Д. Виключне право адвокатів на представництво в судах: pro et contra / Д. Кухнюк // Адвокат. – 2017. – № 1(174). – С. 33 - 36.

32. Мазаракі Н.А. Вирішення спорів онлайн: світовий досвід та перспективи впровадження в Україні / Н.А. Мазаракі // Науковий юридичний журнал. – 2017. - № 3. – С. 7 – 11.

33. Майданик Р. Впровадження масового позову в право України: поняття, модель і сфера застосування / Р. Майданик // Право України. – 2015. -

№ 9. – С. 49-55.

34. Миколаєць В.А. Груповий позов у цивільному процесі України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В. А. Миколаєць; Нац. акад. внутр. справ. – К., 2014. - 20 с.

35. Московчук Д. Порівняльний аналіз законодавства України та країн англо-саксонської правової системи щодо подання доказів у цивільному процесі / Д. Московчук // Підприємництво, господарство і право. – 2019. - №4. – С. 55-59.

36. Новікова Н.А. Залучення показань свідка у цивільну справу / Н.А. Новікова // Науковий вісник Ужгородського Національного університету. Серія: Право. – 2017. – Т. 1. – Вип. 45. – С. 87-90.

37. Олдак Т.В. Сутність групового позову у цивільному судочинстві / Т.В. Олдак // Право і суспільство. – 2018. - № 1, частина 2. – С. 69 – 74.

38. Онлайн-суды для Украины: что ЕБРР предлагает внедрить в нашей стране // Судебно-юридическая газета. – 2021. – 29 березня. https://sud.ua/ru/news/publication/197168-onlayn-sudy-dlya-ukrainy-chto-ebrr-predlagaet-vnedrit-v-nashey-strane?fbclid=IwAR2MDqPrBEKAAJ6wUZeErwSGA8AqiwF_rdq80fi4IrWEUN7emTugxCJsSeU.

39. Павлова Ю.С. Електронний документ як джерело доказів у цивільному процесі: дис... канд. юрид. наук (12.00.03) / Ю.С. Павлова; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2019 // file:///C:/Users/Acer/Downloads/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%9F%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%AE.%D0%A1..pdf.

40. Петруня В.В. Поняття та система способів захисту прав суб'єктів господарювання: автореф. дис... к.ю.н. (12.00.04); Нац. ун-т «Одеська юридична академія» / В.В. Петруня. – Одеса, 2019. – 23 с.

41. Під час дослідження електронних доказів має відбуватись належна ідентифікація: е-пошта, Telegram, Jira, Gitlab // Advokat post. – 2022. – 9 вересня // <https://advokatpost.com/pid-chas-doslidzhennia-elektronnykh-dokaziv-maie-vidbuvatys-nalezhna-identyfikatsiia-e-poshta-telegram-jira-gitlab/>.

42. Підлубна Т.М. Право на захист цивільних прав та інтересів: дис. канд. юрид. наук: 12.00.03 / Т.М. Підлубна; Ін-т д-ви і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2009. – 209 с.

43. Полюк Ю.І. Деякі зміни цивільного процесуального законодавства щодо реалізації права на звернення до суду за захистом: порівняльно-правовий аспект / Ю.І. Полюк // Форум права. – 2018. - № 2. – С. 98–108.

44. Приватно-правові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб: колективна монографія / В.Л. Яроцький, В.І. Борисова, І.В. Спасибо-Фатєєва, І.В. Жилінкова та ін.; за наук. ред. проф. В.Л. Яроцького. – Х.: Юрайт, 2013. – 272 с.

45. Савчук О. Впровадження інституту групових позовів для захисту екологічних прав, порушених щодо невизначеного кола осіб, в Україні як засіб забезпечення європейських стандартів права на судовий захист / О.Савчук, А.

Іванова // Support for entrepreneurship and innovation economy in the EU, Latvia and Ukraine law: II International Intersectoral Conference, 24 May 2019. – Riga : Baltic International Academy, 2019. – P. 100–104.

46. Сільвестрі Е. Процедура дрібних позовів: міркування та ідеї з Європи й Італії для української реформи / Е. Сільвестрі // Право України. - 2017. - № 8. - С. 147-153.

47. Смокович М. Правова природа поняття “інтерес” як об'єкта судового захисту в адміністративному судочинстві / М. Смокович // Право України. – 2019. - № 4. – С. 40-54.

48. Степаненко Т. В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Т.В. Степаненко. – Х.: Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2008. - 20 с.

49. Стефанчук М. Адвокатська монополія в Україні: сучасний стан, тенденції та перспективи / М. Стефанчук // Право України. – 2019. - № 12. – С. 97-112.

50. Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: монография / И. В. Спасибо-Фатеева, М. Н. Сибилев, В. Л. Яроцкий и др.; под ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. – Х.: Право, 2017. - 672 с.

51. Штефан А. Веб-сайт і веб-сторінка як докази у цивільному судочинстві / А. Штефан // Судова апеляція. – 2017. - № 4.

3 ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ

1. Історичні витоки принципу верховенства права.
2. Розвиток концепції верховенства права у ХХ столітті.
3. Принцип верховенства права і Рада Європи.
4. Принцип верховенства права в рішеннях Європейського Суду з прав людини.
5. Основні актуальні концепції верховенства права.
6. Основні складові верховенства права в його сучасній інтерпретації.
7. Дискреційні повноваження органів влади: поняття, зміст.
8. Загальні положення про право на справедливий суд за статтею 6 ЄКПЛ.
9. Спір про «цивільні права й обов'язки» в розумінні ЄСПЛ.
10. Поняття «кримінальне обвинувачення» в розумінні ЄСПЛ.
11. Поняття суду, створеного відповідно до закону, у практиці ЄСПЛ.
12. Поняття незалежного суду в розумінні ЄСПЛ.
13. Поняття безстороннього суду в розумінні ЄСПЛ.
14. Доступ до суду як елемент верховенства права у світлі практики ЄСПЛ.
15. Рішення ЄСПЛ проти України щодо порушення права на доступ до правосуддя.
16. Принцип юридичної визначеності (*res judicata*), остаточність та виконання судового рішення у світлі практики ЄСПЛ.
17. Обґрунтованість судових рішень: тлумачення ЄСПЛ.
18. Концепція належного управління (урядування) у трактуванні Комітету Міністрів Ради Європи та ЄСПЛ.
19. Поняття правового конфлікту/ спору.
20. Поняття й передумови становлення системи альтернативних способів вирішення спорів.
21. Принципи та види альтернативних способів вирішення спорів.
22. Поняття і правова природа медіації.
23. Принципи медіації.
24. Права й обов'язки сторін медіації та медіатора.
25. Види медіації. Медіація в сімейних правовідносинах.
26. Відновне правосуддя та медіація в кримінальному судочинстві в Україні: актуальний стан.
27. Моделі медіації.
28. Регулювання медіації в Європейському Союзі.
29. Медіація у сфері міжнародної комерційної діяльності.
30. Класифікація принципів судочинства (процесуального права).
31. Міжнародно-правові принципи діяльності судових органів.
32. Принцип змагальності сторін і диспозитивності в цивільному та господарському судочинстві.
33. Принцип офіційного з'ясування всіх обставин у справі в адміністративному судочинстві.

34. Принцип рівності учасників судового процесу перед законом і судом.
35. Участь прокурора в цивільному/ господарському/ адміністративному процесі і принцип рівності сторін.
36. Роль публічних обвинувачів поза системою кримінальної юстиції в документах Ради Європи та практиці ЄСПЛ.
37. Відкритість процесу та публічність проголошення рішення суду.
38. Принцип розумності строків розгляду справи судом.
39. Принцип пропорційності у судочинстві.
40. Неприпустимість зловживання процесуальними правами. Обов'язковість судового рішення як принцип судочинства.
41. Принцип забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.
42. Принцип судочинства «*jura novit curia*»: поняття, актуальні правові позиції Верховного Суду.
43. Презумпція невинуватості в контексті практики ЄСПЛ.
44. Право на захист від кримінального обвинувачення за ЄКПЛ.
45. Інформування про обвинувачення за ст. 6 ЄКПЛ.
46. Право на допит свідків за ст. 6 ЄКПЛ.
47. Право підозрюваного/ обвинуваченого зберігати мовчання та не свідчити проти себе за ст. 6 ЄКПЛ.
48. Інтрузивні методи розслідування в контексті практики ЄСПЛ.
49. Питання доказової бази обвинувачення в контексті практики ЄСПЛ.
50. Питання допустимості доказів у кримінальному судочинстві в контексті практики ЄСПЛ.
51. Провокація вчинення злочину: підходи ЄСПЛ. «Контрольна закупка» за практикою ЄСПЛ.
52. Принцип рівності у кримінальному процесі в контексті практики ЄСПЛ.
53. Принцип змагальності в кримінальному процесі в контексті практики ЄСПЛ.
54. Розкриття доказів у цивільному, господарському та адміністративному судочинстві.
55. Показання свідків як засіб доказування в господарському процесі: проблемні аспекти.
56. Електронні докази: поняття, ознаки, види.
57. Основні способи збирання та процесуального закріплення електронних доказів.
58. Порядок дослідження та оцінки електронних доказів.
59. Проблема допустимості електронних доказів, розміщених у мережі Інтернет.
60. Інформація із соціальних мереж як докази.
61. Поняття й завдання третейського судочинства.
62. Правова природа третейського розгляду спорів і третейських судів.
63. Історія третейського судочинства.
64. Юрисдикція третейських судів.

65. Види, порядок утворення третейських судів.
66. Третейська угода: поняття, зміст і форма, правова природа.
67. Принципи третейського судочинства. Докази в третейському судочинстві.
68. Стадії третейського судочинства, їхня загальна характеристика.
69. Поняття, правова природа міжнародного комерційного арбітражу.
70. Система державного контролю за рішеннями міжнародних комерційних арбітражів за українським процесуальним законодавством.
71. Правова основа міжнародного комерційного арбітражу.
72. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж: основні правила.
73. Компетенція міжнародного комерційного арбітражу.
74. Арбітражна угода: поняття, зміст, форма.
75. Арбітражне провадження: загальні правила. Доказування в міжнародному комерційному арбітражі.
76. Визнання та виконання іноземних арбітражних рішень: поняття, правова природа, правове регулювання.
77. Підстави відмови у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.
78. Порушення публічного порядку як підстава відмови у визнанні і наданні дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу.
79. Проблеми визнання та виконання іноземних арбітражних рішень.
80. Примирні процедури як спосіб вирішення колективних трудових спорів.
81. Порядок вирішення колективних трудових спорів.
82. Проблемні аспекти тлумачення поняття інтересу громадян і організацій як об'єкта судового захисту.
83. Захист у суді прав невизначеного кола осіб.
84. Групові (масові) позови: поняття, зарубіжний досвід, українські реалії.
85. Окремі проблеми системи надання правничої допомоги в судових провадженнях.
86. Електронне судочинство: реалії, проєкти, науковий погляд.
87. Способи захисту прав в адміністративному, цивільному та господарському судочинстві.
88. Поняття ефективного способу захисту прав та інтересів.
89. Питання захисту публічних інтересів у суді: теоретичні й практичні аспекти.
90. Превентивний судовий захист прав та інтересів.